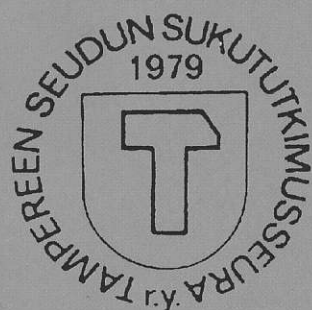
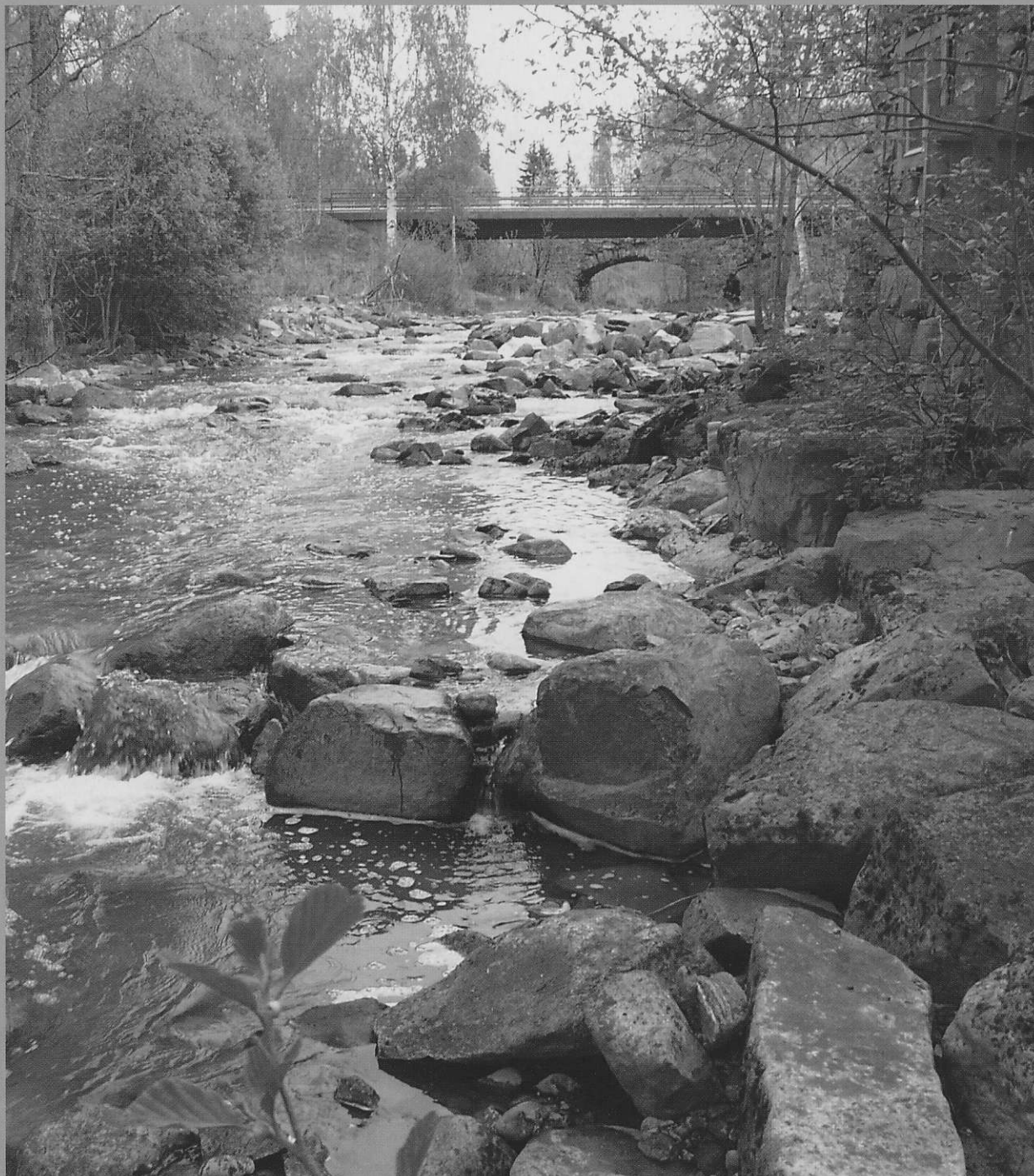

Orpana

2/2011

**Tampereen seudun
sukututkimusseura**

Julkaisupäivä 5.9.2011

Toimitus: Johanna Kurela
Taitto: Marja Rissanen, Tmi Lehtiapu
Painatus: Tammerprint Oy, Tampere

ISSN 0359-128X

Seuraava Orpana ilmestyy

9.1.2012.

**Siihen tarkoitettujen
artikkeleiden on oltava perillä
viimeistään 20.11.2011.**

Seuran osoite

Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kuoppamäentie 34 B 18
33800 Tampere

Seuran laskutusosoite

Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Sillansalmentie 17 A
36240 Kangasala

Seuran tilinumero

Nordea Tampere 114630-7209098

Seuran www-osoite

www.tamsuku.fi

Sähköpostiosoitteet

seura@tamsuku.fi
Hallitusten jäsenten ja toimihenkilöiden
sähköpostiosoitteet ovat muotoa
etunimi.sukunimi@tamsuku.fi.

HALLITUS JA TOIMIHENKILÖT

Tiedot voimassa kevään 2012 vuosikokoukseen
asti. Hallituksen jäsenet merkitty tähdellä.

Puheenjohtaja

Raine Raitio *
puh. 050 553 6863
raine.rautio@tamsuku.fi

Sihteeri

Hilja Toivio *
puh. 050 593 1832
hilja.toivio@tamsuku.fi

**Jäsenasiat, osoitteenmuutokset,
uudet jäsenet**

Riitta Kuukka
puh. 0400 622 465
riitta.kuukka@tamsuku.fi

Varapuheenjohtaja, ohjelma-asiat

Tiina Miettinen *
puh. (03) 344 4599
tiina.miettinen@tamsuku.fi

Rahastonhoitaja

Marja Laine *
puh. 040 552 7267
marja.laine@tamsuku.fi

Retket

Marja Pärrä
puh. 040 583 2208
marja.parri@tamsuku.fi

Webmaster

Heikki Nurmi *
puh. 044 364 7487
heikki.nurmi@tamsuku.fi

Orpanan toimitus

Johanna Kurela *
puh. 040 755 1767
johanna.kurela@tamsuku.fi

Julkaisujen myynti ja tilaukset

Irma Vainio
puh. 050 561 8266
irma.vainio@tamsuku.fi

Kirjastonhoitaja

Marja-Leena Kuusi
Tavattavissa Mäkelän kabinetissa kirjaston
aukioloaikoina.

Seuran osoite

Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kuoppamäentie 34 B 18
33800 Tampere

Puheenjohtajan palsta

Miten tästä eteenpäin?

Viime vuosikokouksessa keväällä nostettiin esille kysymys, miksi jäsenilloissamme ei juurikaan kuulla seuran omien jäsenten pitämiä esitelmiä. Kysymys näyttää nousevan esiin lähes joka vuosi. Toiveista huolimatta esitelmöitsijöitä ei näytä löytyvän.

Joukossamme on monia sukututkimusta pitkään harrastaneita ja siinä jo melkoisen taidon saavuttaneita. Heidän pöytälaatikoistaan ja hyllyistään löytyy hyviä ja melko laajojakin tutkimuksia. Aineistosta ja tekijöistä ei siis ainakaan ole pulaa.

Kynnys näiden tutkimusten esiin tuomiseen taitaa kuitenkin olla korkea. Jaksavatko ulkopuoliset kiinnostua minun suvustani? Sokeus omalle aineistolle ja sen laajuus voi myös asettaa ongelmia punaisen langan löytymiselle.

Pelkoa näyttävät aiheuttavan myös monet korkeasti koulutetut esitelmöitsijämme, monet heistä historian ammattilaisia. Useimmat historioitsijat ovat kuitenkin harrastelijoita sukututkimuksen alalla. Ei siis syytä pelkoon.

Jotta kynnys omien löytöjen esille tuomiseen olisi matalampi, olemme päättäneet järjestää syksyllä illan mittaisen kurssin, jonka aiheena on: *Miten rakentaa mielenkiintoinen sukututkimusaiheinen esitelmä.*

Entä miten harrastuksemme tulee jatkumaan? Eräs mielenkiintoinen kysymys viime aikoina on ollut sukututkimuksen tulevaisuus. Keskustelua on aiheuttanut korkeimman oikeuden antama päätös, että sukututkijan käyttöön ei saa antaa alle satavuotiaita kirkonkirjoja. Kielto tuntuu perin kummalliselta. Mikä mahtaa olla tällaisen ajattelun taustalla? Myös tähän asiaan palataan syksyn esitelmissä otsikolla *Hyvä paha suku.*

Olemme tulleet yhdistyksemme historiassa jälleen käännekohtaan. Tarvitsemme uusia innokkaita toimijoita. Kuluvan vuoden jälkeen hallitustyöskentelystä ovat luopumassa rahastonhoitajamme ja kokouksihteerimme. Heidän tilalleen tarvitsemme uudet henkilöt. Tarjolla oleva työmäärä ei ole kohtuuton, sillä olemme yrittäneet jakaa hallituksen kesken tehtävät tasaisesti.

Palkkaa työstä ei makseta, mutta avartavaa ja harvinaisen mukavaa yhteistoimintaa on luvassa. Kaikesta mukavasta huolimatta haluan muistuttaa, että seuran tulevaisuus on täysin kiinni siitä, löydämmekö toiminnasta luopuvien tilalle uusia henkilöitä. Mikäli emme löydä esimerkiksi rahastonhoitajaa, olemme pakotettuja turvautumaan ulkopuolisen tilitoimiston apuun, mikä tulee lisäämään rajusti toimintakulumme.

Vaikka tämänhetkinen jäsenmäärämme on varsin suuri, seuran toiminta pyörii melko pienen joukon voimin. Sen lisäksi, että tarvitsemme hallitukseen uusia jäseniä, Sampolassa vuosikymmeniä järjestetty sukututkimuspäivä on vaakalaudalla. Samalla kun vuokratulot nousevat jatkuvasti, talkoolaisten joukko kutistuu vuosi vuodelta. Ilman heitä tapahtumaa ei voida järjestää.

Voidaksemme pitää yhdistyksemme toiminnan nykyisellä tasolla tarvitsemme siis apuvoimia. Jos toimijoita ei löydetä, joudumme supistamaan perustoimintojamme. Se ei luonnollisestikaan ole jäsenkuntamme etu.

Odota siis yhteydenottoasi!

Raine Raitio

Kuva Hilja Toivio

Kannen kuva: Paneliankoskessa on ollut myllyjä ainakin 1600-luvulta lähtien. Kuvan oikeassa reunassa pilkottava rivimylly rakennettiin 1850-luvulla. Taustalla näkyy Panelian kivisilta, joka valmistui 1832. Kuva Marja Pärri

Syysretkellä linnaan ja kartanoon

Kuva Marja Pärrin

Seuran syysretki on lauantaina 8.10.2011, jolloin mennään Lietoon. Pääkohteena on Liedon Vanhalinna, jonka lisäksi käydään oppaan johdolla myös muissa kiinnostavissa paikoissa. Aamukahvit ovat linnassa, lounas ja lähtökahvit kartanolla. Luvassa on paljon upeaa nähtävää ja kuultavaa!

Lähtö on 8.10.2011 Vanhan kirkon edestä klo 8.00. Paluu samaan paikkaan noin seitsemältä illansuussa.

Matkan hinta on 60 €.

Ilmoittautumisia otetaan vastaan 5.9. alkaen.

Ilmoittautua voi joko jäsenilloissa tai mieluiten sähköpostitse sihteeri Hilja Toiviolle (hilja.toivio@tamsuku.fi). Muistakaa mainita ilmoittautumisen yhteydessä myös mahdolliset ruokarajoitteet.

Kuva Marja Pärrin

*Tervetuloa uudet ja
vanhat seuralaiset
retkelle mukaan!*

Vehkajärven kirkko 170 vuotta

Vehkajärven rukoushuonekunta juhli viime juhannuksena kirkkonsa 170-vuotista taivalta. lästään huolimatta rakennus seisoo yhä ylväänä kylän parhaalla paikalla. Kirkko on rakennettu näkyvälle paikalle. On sanottu, että kirkon itäpäässä olevasta ikkunasta näkyvä maisema on Suomen kaunein alttaritaulu.

Vehkajärven seutu on siitä erikoinen, että sen kirkollinen historia liittyy vahvasti neljään eri emäseurakuntaan. Historiansa aikana Vehkajärvi on kuulunut Pälkäneeseen ja siitä eronneeseen Sahalahteen sekä myöhemmin Kuhmalahteen. Nykyisin alue kuuluu Kangasalan seurakuntaan.

Kulkuvaikeudet edistivät oman kirkon saamista

Vehkajärvi ei olisi varmaan koskaan saanut omaa kirkkoa, ellei alue olisi kuulunut Sahalahteen. Ratkaiseva tekijä oli Vehkajärven sijainti erillään Kuhmalahden takana.

Sahalahti kuului aluksi Pälkäneen emäseurakuntaan, jonka kappelina se mainitaan ensi kerran vuonna 1557. Tämän lisäksi maksoivat papinveronsa Pälkäneelle myös Sahalahteen kuuluneet ja myöhemmin Kuhmalahteen siirretyt Salojärvi eli Pajula ja Vehkajärven kylä. Sahalahden asema Pälkäneen kappeliseurakuntana ei näytä kuitenkaan tyydyttäneen sahalahtelaisia pitkään, vaan pian heräsi halu päästä itsenäiseksi seurakunnaksi ja saada oma pappi. Tämä toteutui vuonna 1581.

Vehkajärven ja Pajulan kylien asutus on Pälkäneeltä päin tapahtuneen erämiesten uudisasutuksen synnyttämää. Sen vuoksi alue luettiin kirkollisesti Pälkäneen emäseurakuntaan. Sahalahden erottua itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi Vehkajärven kulmakunta seurasi mukana. Vehkajärveläisten pitäminen Sahalahden yhteydessä saattoi joutua osaltaan myös siitä, että Vehkajärven seutu kasvatti seurakunnan kokoa ja mahdollisti kirkkoherralta paremman palkan.

Vaikka Vehkajärvi sijaitsi erossa muusta seurakunnasta, kävi papisto siellä pitämässä jumalanpalveluksia. Jumalanpalveluksia pidettiin vuorotellen eri taloihin rakennetuissa 12 kirkkotuvassa, omaa kirkkoa kun ei ollut. Näistä ainoastaan Anttilan kirkkotupa-rakennus on säilynyt näihin päiviin asti.

"Sahalahtilaisek kun ne ennen kulki Turruus-
sa siihen aikaan kunnei rautateitä ollu, vanhaan
aikaan kum puuakselikärryllä ajettiin, ja terva-
pytty akselissa roikku – tervaa velettiin kun kil-
juur rupes, se oli rasvaa!

Ja jos joskus tervapytty putos ja rupes akse-
li kiljuun ni haettiin rapakosta sammakko ja pis-
tettiin voiteeks akseliin! Niillä oli stev vakitui-
sek kortteeripaikat maantiäv varrella. Ja jossain
kortteeripaikassa kysyvät sitten sahalahtilaisil-
ta että 'kuinka iso pitäjäs se Sahalahti on?' –
Sahalahtilaiset sano että 'ohan se nyj jonkilai-
nen se Sahalahti', että 'siälä on yks emäpitä-
jään kirkko ja kakstoista kappelikirkkoo!'

Ja eihän nää valetta puhunee, kum Pajulaj
ja Vehkajärven kyläk kuulu Sahalahteen, ja niis-
sä kakstoista talloo ja niissä Sahalahlem pappi
vuarotellem piti kirkkomenoja!"

Sahalahden kirkkoherra Gustaf Willenius piti
kuitenkin kirkkotupia liian alkeellisina ehtoollisen
viettoon ja lopetti käytännön saatuaan vuoden
1836 tarkastuksen yhteydessä lääninrovastin tuen
asialle. Sen jälkeen vehkajärveläisten oli mentävä
emäkirkkoon ehtoolliselle.

Kangasalaan kuuluneen Kuhmalahden kappel-
in ja sen naapuripitäjän Sahalahden seurakunnan
rajojen takia syntyi toisinaan kysymys siitä, mis-
sä kirkossa oikeastaan oli käytävä ja mille papille
palkka maksettava. Kuhmalahden takana Vehka-
järven seudulla asuvien oli osittain pakko käydä
pitkän ja hankalan matkan vuoksi Kuhmalahden
kirkossa.

Hieman samankaltainen tilanne oli myös Kuh-
malahden toisessa päässä. Kuhmalahteen kuulu-
neiden Noksoisten ja Haapasaaren kylien asuk-
kaat sekä Kangasalan Isoniemen kyläläiset kävivät
huonojen kulkuyhteyksiensä vuoksi säännöllisesti
Sahalahden kirkossa.

Kulkuvaikeudet saivat lopulta Vehkajärven
ja Pajulan kylien asukkaat rakentamaan vuonna
1841 oman kirkon paikallisen puuseppä Benja-
min Hellenin piirustusten mukaan. Sen valmistut-
tua vehkajärveläiset anoivat ehtoolliselle pääsyä
omassa kirkossaan. Anomus jumalanpalvelusten
vietosta kerran kuussa toteutui, mutta ehtoollis-
ta ei suostuttu heille tarjoamaan kuin vasta toisen
pyynnön jälkeen.

Oma kirkko ei kuitenkaan vapauttanut vehka-
järveläisiä emäseurakuntaa koskevista vastuista.

Kulmakunnan asukkaat osallistuivat edelleen emä-kirkkoa ja pappilaa koskeisiin rakennus- ja kunnostustöihin samoin kuin muidenkin Sahalahden kylien väki.

Piikalukkarin pitäjä

Sahalahden kirkkoherran oli hankala hoitaa yksin Vehkajärven syrjäistä kulmakuntaa, vallankin kun kirkkoherran apulaisen virka oli pitkään täyttämättä. Palkka oli riittämätön eikä sen korottamiseen ollut varaa. Kuhmalahden pappi kävikin pitämässä Vehkajärvellä jumalanpalveluksia vuoden 1869 jälkeen parin vuosikymmenen ajan.

Sahalahden lukkarit eivät vaivautuneet ollenkaan Vehkajärvelle asti, vaan Vehkajärven ja Pajulan talollisten tuli palkata omalla kustannuksellaan veisuunjohtaja Vehkajärvelle. Esilaulajina kirkossa ja haudalla toimivat naiset, 1800-luvun lopulla kiertokoulun opettajat Fanni Helminen ja Martta Kaplin sekä 1900-luvun alussa Edla Maria Lintanen. Tästä johtui Vehkajärven rukoushuonekunnasta käytetty nimi "piikalukkarin pitäjä".

Vehkajärveläiset jäivät usein Kuhmalahden kirkkoon, joka sijaitsi heidän kirkkoreitillään. Sitä katsottiin läpi sormien, ja lopulta päädyttiin alueen liittämiseen naapuripitäjään.

On hyvin luultavaa, että Vehkajärven seudun liittäminen Kuhmalahden kappeliin oli esillä jo kappelin perustamisvaiheessa vuonna 1640. Aluesiirrot vaikuttivat papin palkkaukseen ja ne olivat näin ollen tulenarkoja keskustelunaiheita. Osaltaan siksi saattoi Sahalahden ja Kangasalan kirkkoherrojen välille puhjeta ankara riita 1640-luvulla.

Senaatin maaliskuun 26. päivänä 1896 antaman päätöksen nojalla määrättiin Vehkajärven ja Pajulan kylät siirrettäväksi Sahalahden emäseurakunnasta Kuhmalahden kappeliseurakuntaan ja vastaavasti Noksoisten ja Haapasaaren kylät Kuhmalahden kappelista Sahalahden emäseurakuntaan. Vuonna 1896 oli myös päätetty, että Kuhmalahdesta tulee Sahalahden kappeliseurakunta.

Aluejärjestely astui kuitenkin voimaan vasta 1. toukokuuta 1910. Kuhmalahden erottua tuolloin itsenäiseksi seurakunnaksi ja vaihdettua Sahalahden kanssa alueita Vehkajärvestä ja Pajulasta tuli kirkollisesti osa Kuhmalahtea. Kunnallisesti alue oli ollut osa Kuhmalahtea jo vuodesta 1870.

Kirkon nykyinen asu 1930-luvulta

Vehkajärven seudulla asui 1800-luvulla suhteellisen runsaasti väestöä, joten he saattoivat ryhtyä niinkin suureen hankkeeseen kuin oman kirkon rakentamiseen. Vehkajärven ja Pajulan kylien yhteinen asukasluku oli vuonna 1895 yhteensä 315 henkeä.

Valmistuessaan Vehkajärven kirkko oli hyvin vaatimaton satulakattoinen rakennus. Alkuperäisessä asussaan se muistutti maalaistaloa lautakattoineen. Sisäkatto oli tasainen, lattia oli tehty jy-

keivistä lankuista. Koska ikkunat olivat kookkaamat kuin tavallisessa talossa, kokoontumishuone oli valoisa. Kirkkomaisen vaikutelman rakennukselle toivat Luopioisten kirkosta lahjoituksena saadut penkit ja saarnatuoli.

Kirkon viereen rakennettiin pieni kellotapuli. Sen tarkkaa rakentamisaikaa ei tiedetä, mutta rakennus on todennäköisesti pystytetty vuonna 1876.

Jo vuonna 1750 oli Vehkajärvelle suunniteltu hautausmaan perustamista, koska vainajia oli vaikea saattaa Sahalahden kirkkomaahan soiden ja järvien takaa. Hautausmaahanke toteutui kuitenkin vasta oman kirkon myötä. 21. kesäkuuta 1894 oli Aamulehdessä uutinen, jonka mukaan Vehkajärvi oli saanut oman hautausmaan. Kyseessä lie-nee kuitenkin ollut jo olemassa olevan hautausmaan laajentaminen.

Kylälaisten onneksi kirkon vieressä toimineen Vehkajärven kansakoulun opettajilla Kalle Lahtisella, Kalle Väreellä ja Kalle Lähteenmäellä oli saarnalupatutkinto. He pitivät 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ahkerasti hartaushetkiä. Lähteenmäki toimi lisäksi "kanttorina" ja kirkon taloudenhoitajana. Hän johti myös Vehkajärven kirkkokuoroa. Kovilla pakkasilla jumalanpalveluksia pidettiin kansakoulun tiloissa.

Kirkko korjattiin 1930–1931 rakennusmestari Arvid Männistön piirustusten mukaan. Rakennus sai tällöin nykyisen ulkoasunsa. Kirkon sisäkattoa korotettiin ja siitä tuli tynnyriholvikatto. Hautausmaan puoleiseen päähän tehtiin uusi eteinen ja urkuparvi. Kirkon ovet levennettiin parioviksi. Ikkunat suurennettiin pyöreäkaarisiksi ja varustettiin sisäpuolisilla ruuduilla. Kirkkoon asennettiin myös lämmityslaitte. Muutostyöt urakoi kuhmalahtelainen rakennusurakoitsija Toivo Alhainen ja maalaustyöt teki maalari Kaarlo Haanperä.

Muutostöiden yhteydessä vanhaksi ja arvottomaksi katsottu, Eräjärveltä aikoinaan ostettu alttaritaulu siirrettiin läheiseen Lepoonin seurakuntasaliin. Uusi, Edvard ja Hilma Mattilan lahjoittama taulu sijoitettiin entisen tilalle. Otto Berggrenin maalaaman alttaritaulun alaosa esittää Jeesusta ristillä ja yläosa kuvaa Jeesuksen kirkastumista.

Myös hautausmaata laajennettiin kirkon rakennustöiden yhteydessä. Hautausmaan erikoisuus on Suomen ensimmäinen vuosien 1939–1944 sotien sankaripatsas. Kellotapulin perusteellinen kunnostustyö suoritettiin vasta sotien jälkeen 1956.

Kirkko vihittiin uudelleen käyttöön 30.8. 1931. Kirkon olemassaolo näyttää koetun hyvin tärkeäksi, mihin viittaa arvovaltainen vihkijäjoukko. Vihkimisen toimitti piispa Jaakko Gummerus avustajinaan Sahalahden kirkkoherra Lauri Aaltoila, lääninrovasti Kaapo Kostia, Kuhmoisten kirkkoherra A. T. Toikka ja Kuhmalahden kirkkoherra Paavo Viljanen.

Vihkiäisjuhlan yhteydessä annettiin kirkolle useita lahjoituksia. Linda ja Kalle Lähteenmäki lahjoittivat taiteilija Hanna Loimarannan tekemän alttarivaatteen. Kirkko sai lahjoituksena myös saman tekijän valmistaman messukasukan ja -paidan ja papinkapan.

Kuva Raine Raitio

Vehkajärven kirkko on saanut nykyisen ulkoasunsa 1930-luvun alussa.

Rakennustoimikunnan puheenjohtaja J. K. Paananen lahjoitti Tšekkoslovakiasta tilatun kristallikruunun. Pajulan ompeluseura luovutti kaksi hopeista kolmihaaraista kynttilänjalkaa, kirkon ompeluseura puolestaan lattiamaton ja ehtoollisvälineet.

Merkittävän lahjoituksen rukoushuonekunnalle teki myös emäntä Ida Vassman (Kylänlahti) lahjoittaessaan kirkkoon vuonna 1936 viisiäänikertaiset urut. Sitä ennen kirkossa ei ollut mitään säestyssoitinta.

Vuonna 1971 kirkkoon saatiin myös sähköt. Viimeksi korjaustöitä on tehty vuosina 1998–2000, jolloin kirkon ja tapulin ulkovuoraus korjattiin ja rakennukset maalattiin. Kirkossa on noin 200 istumapaikkaa.

Kirkollista elämää Vehkajärvellä

Oman värinsä Sahalahden seurakunnan talouteen toi Vehkajärven ja Pajulan erityisasema. Sahalahden seurakunta ei osallistunut Vehkajärven kiertokoulun opettajan palkkaukseen eikä Vehkajärven kulmakunta vastaavasti Sahalahden.

Sahalahdella ei edes tunnettu kunnolla tämän kulmakunnan asukkaita. ”Kirkollisten maksojen suorittamisesta vapautettiin ne perin köyhät, jotka ylöskantokirjaan vapautetuiksi merkittiin. Kun Vehkajärven ja Pajulan kyläin köyhiä ei tunnettu, päätettiin, että heistä ovat ne vapautettavat, jotka mainitut kyläläiset kirkkoherralle vapauttaviksi esittävät.”

Vehkajärveläiset ostivat myös itse tarvitsemansa kirkonkynttilät. Esimerkiksi vuonna 1899 Vehkajärven seudulla asuvat maksoivat seurakunnan muiden menojen peittämiseksi Sahalahden seurakunnalle 15 penniä, kun muut sahalahtelaiset maksoivat 40 penniä lisää jokaista 90 penniä kohden, minkä he maksoivat kirkkoherran palkkaa.

Seurakuntaelämän keskeisimpiä tapahtumia on aina ollut kirkossakäynti. Kirkossa käytiin kuulemassa Jumalan sanaa. Jumalanpalveluksen ohella ihmiset ovat menneet kirkkoon viemään lapsensa kasteelle ja avioliittoon vihittäviksi sekä saattamaan vainajansa kirkkomaahan.

Kaikille seurakuntalaisille jumalanpalvelus ei kuitenkaan ollut tärkein syy tulla kirkkoon, vaan kirkossa jouduttiin käymään myös osittain pakon vuoksi ja osittain myös siksi, että pysyttiin ajan tasalla maailmanmenosta. Kirkkoon tultiin myös kuuntelemaan saarnastuolista luettavia kirkollisia ja maallisia kuulutuksia.

Uskonnollisen puolen lisäksi kirkossakäyntiin liittyi myös sosiaalista kanssakäymistä. Kirkkomatka ja pitäjäläisten kohtaaminen kirkonmaalla olivat entisinä aikoina keskeisiä sosiaalisen kanssakäymisen muotoja. Samalla ne edistivät kirkossakäyntitavan säilymistä.

Kirkossa jouduttiin käymään myös ehtoollispaikon vuoksi. Ehtoollisella käyntiä pidettiin eräänlaisena kansalaiskelpoisuuden mittana. Kirkkolain mukaan ehtoollisella piti käydä kolmesta neljään kertaa vuodessa. Myöhemmässä vaiheessa katsottiin yhden kerran vuodessa riittävän. Esteettömyys ehtoollisella käyntiin ja säännöllinen käynti olivat

esimerkiksi avioliiton ja todistajaksi pääsyn ehtona. Esteettömyys oli myös merkittävä virkatodistuksiin. Ehtoollispakko kumottiin vuonna 1910.

Vehkajärveläiset joutuivat papin nuhdeltaviksi

Eri kylillä pidettyjen lukukinkereiden pöytäkirjat kertovat, millaista seurakuntalaisten elämä oli Sahalahdella 1800-luvun lopulla. Niistä ilmenee selvästi se, että vaikka Sahalahti oli tunnettu herännäisyydestään ja siellä vaikutti voimakkaita uskonnollisia puhujia, myös vastakkaista ajattelua suositettiin seurakuntalaisten keskuudessa. Seurakunta kulki samanaikaisesti kohti kasvavaa maallistumista.

Kirkon opetuksen mukainen ns. absoluuttinen sukupuolimoraali kielsi 1900-luvun alkuvuosikymmeniin saakka kaikki avioliiton ulkopuoliset suhteet rikkomuksina kuudetta käskyä vastaan. Nuorten järjestämät tanssitilaisuudet ja muut hovit sekä ns. laillistamaton yhdyselämä eli ”susiparit” koettiin kirkon piirissä vakavana ongelmana. Kansan keskuudessa sukupuolista kokeilemista ei pidetty aina pahana, mutta kirkollisen opetuksen ja ihanteiden kanssa se oli jatkuvasti ristiriidassa.

Meno ei ollut kuitenkaan muuhun Hämeeseen nähden täysin poikkeuksellista tai erityisen rietasta kuten edellä mainitun perusteella voisi aluksi päätellä.

Nurkkatansseja järjestettiin maaseudulla yleisesti sunnuntaisin. Päivä oli ainoa lepopäivä ja tarjosi mahdollisuuden kaikenlaiseen virkistystoimintaan.

Vehkajärvellä vuonna 1892 ”toimituksen pitäjä Jumalan sanan kautta nuhteli lukulahkolaisia siitä sanan ja kaikkein pyhän esineiden ylenkatseesta, riettaudesta ja siveettömyydestä, joka rupesi tulemaan yhä yleisemmäksi paikkakunnalla. Muun muassa oli toimituksen pitäjän korville tullut, että eräs Wehkajärven sahalla ja Rajalan talon maalla asuva nainen oli sekä pyhänä että arkioina (arkipäivinä) pitänyt kokouksia huoneessaan, joissa nuorisot harjoitti julkijumalattomuutta kaikissa muodoissa.” Sen vuoksi kehoitettiin asianomaista talonmestaria ja muita kylän edustajia ”mitä pikemmin hankkimaan korjaus tässä ikävässä asiassa”. Nuhtelu lienee annettu tanssien järjestämisen vuoksi.

Vehkajärveläiset saivat moitteita myös huonosta lukutaidosta. Heikko lukutaito oli suoraan verrannollinen myös kristinopin taitojen kanssa. Kansakoulunkäynnin yleistessä lukutaito parani vähitellen, mutta vielä 1890-luvulla se oli monissa kylissä sangen huonoissa kantimissa. Näin oli myös Vehkajärvellä. Huono lukutaito oli osittain sen seurausta, että tarjolla ei ollut sopivia opettajia.

Edellä mainituilla Vehkajärven Riihimäessä pidetyillä kinkereillä todettiin vuonna 1892, että lasten lukutaito oli huono ja vanhempien lukutaito välttävä. Seuraavana päivänä 2. helmikuuta kokoonnuttiin Pajulan lukulahkossa Vehkajärven Näppilässä, jossa pappi totesi: ”Lasten luku havaittiin vieläkin kehnommaksi kuin Vehkajärven luku-

lahossa.” Täysi-ikäisten lukutaito sen sijaan todettiin välttäväksi. ”Syynä tähän lukutaidon kehnouteen lienee sekin, ettei Jumalan sanaa enää viljellä paikkakunnalla. Pajulan kylässä kuuluu olevan taloja ja perheitä, joihin ei vielä ole hankittu uutta virsikirjaa. Siitä syystä huomautettiin lukijoita sanan tärkeydestä ja merkityksestä sekä varoitettiin heitä olemaan valmiit vastaanottamaan Ihmisen Poikaa...”

Oli luonnollista, että lukemaan ei voinut oppia, jos ei omistanut minkäänlaista kirjaa. Useimmissa perheissä ainoat kirjat olivat Uusi Testamentti ja virsikirja. Koko Raamattu oli harvinainen.

Myös toisenlaisia tilaisuuksia järjestettiin

Seurakunnallisen toiminnan kohokohtia olivat silloin tällöin tapahtuneet lähetyssaarnaajien vierailut. Merkittävin vierailijoista oli Frans Hannula. Varsinais-Suomea ja Satakuntaa kosketti laajalti 1910-luvun alussa herätys, jonka keskeisenä hahmona oli lähetyssaarnaaja Frans Hannula. Hänen työnsä tuloksena Suomen Lähetysseura sai useita uusia kannattajia ja vaikutukset ulottuivat Hämettä ja Helsinkiä myöten.

Lähetyssaarnaaja Frans Hannula saarnasi vuodesta 1878 alkaen paitsi kotiseurakuntansa Nakkilan kirkossa myös jo toimintansa alkuvaiheessa Sahalahden Vehkajärvellä. Kouluaikana hänellä oli ollut uskonelämän kriisejä, jolloin jumalasuhde oli ajoittain etäinen, vaikka hän jatkuvasti osallistui ahkerasti seurakunnan toimintaan. Vaikka Sahalahti ei ollut Hannulan päätoimialuetta, koitui eräs käynti hänelle aivan ratkaisevaksi. Erityisesti joulun 1879 ja sitä seuranneen talven aikana Hannula kertoi kokeneensa omantunnon syytöksiä ja ahdistusta. Se vaihe meni ohi, kun hän pääsiäisen aikaan 1880 erään Vehkajärven rukoushuoneella pitämänsä puheen aikana sai jälleen kokea iloa syntien anteeksiantamuksesta.

Frans Hannula kävi myöhemminkin useaan otteeseen satunnaisilla puhujamatkoilla Sahalahdella ja Kuhmalahdella vuosina 1881–1886 ja 1894–1914.

Vehkajärven Mansikkajuhla oli alkuaan kirkollinen juhla

Vehkajärvi on erityisen tunnettu mansikkapyhästään, johon on liittynyt myös markkinaelämää. Markkinoiden syntymiseen ovat antaneet aihetta usein uskonnolliset juhlat, joille on kokoontunut paljon väkeä. Erityisenä pahennuksena olivat entisaikaan ns. ”kirkkopyhät” eli ”markkinapyhät”. Kirkkopyhinä vietetyissä markkinoissa sekoittuivat toisiinsa kirkollinen juhla, kaupankäynti ja huvittelu.

Erilaiset markkinat olivat entisaikaan Kuhmalahdella hyvin keskeinen kaupankäynti- ja huvitilaisuus, joihin on tullut väkeä kauempaakin useiden lähikuntien alueelta. Markkinoita on vietetty

monilla paikkakunnilla, mutta Kuhmalahti eroa näistä markkinatapahtumien runsautensa puolesta. 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Kuhmalahdella pidettiin peräti kolmet markkinat vuodessa eli enemmän kuin yhdessäkään toisessa lähiseudun kunnassa. Kesäisin vietettiin kirkonkylässä markkina- eli kirkkopyhää kahdeksantena kolminaisuuden jälkeisenä sunnuntaina. Vehkajärvellä juhlittiin heinäkuun viimeisenä sunnuntaina mansikkapyhää ja lokakuun puolivälissä pidettiin Vehkapuntarissa vielä epäviralliset karjamarkkinat.

Kirkkopyhät periytyvät jo keskiajalta

Monien kirkollisten markkinoiden taustalla on keskiaikainen jäänne kirkon vihkimisen muistopäivän vietosta. Vuosipäivästä on muodostunut sittemmin markkinaperinne. Näitä juhlia on järjestetty Länsi-Suomessa 1800- ja 1900-luvulla enää vain pienellä alueella.

Kuhmalahden kirkkopyhä ja Vehkajärven Mansikkajuhlat kuuluvat samanlaisiin paikallisiin merkkipäiviin ja väenkokouksiin, kuin vielä nykyisinkin järjestettävät, maanlaajuisesti tunnetut Luopioisten kirkastusjuhlat. Edellä mainittujen lisäksi muita vastaavia juhlapäiviä ovat Lammilla ja Sääksmäellä helluntai, Pälkäneellä Heinä-Maaria, Hauholilla juhannus, Tuuloksessa helatorstai, Hämeenkoskella kolminaisuudenpäivä, Eräjärvellä ensimmäinen kolminaisuuden jälkeinen sunnuntai ja Tyrvännössä heinäkuun toinen sunnuntai.

Muistitiedon mukaan näinä juhlapäivinä on ollut liikkeellä joukoittain kansaa. Pitkämatkaiset hankkiutuivat lähtemään jo aattona. Juhlapäivän valjetessa lähtivät sekä vieraat että isäntäväki kirkolle. Köyhät kulkivat jalan aikojen saatossa synyneitä metsäpolkuja pitkin, mutta varakkaat talolliset valjastivat parhaan hevosesensa ja lähtivät matkaan uutuuttaan kiiltävin rattain.

Kun kirkkopyhien alkuperäiset, puhtaasti kirkolliset menot alkoivat yhä enemmän väistyä huvittelun tieltä, tuli juhlista monin paikoin hyvinkin railakkaita tilaisuuksia. Lapsia ei tahdottu silloin päästää kirkolle, koska siellä saattoi oppia monenlaista pahuutta. Sitä paitsi heidän pelättiin maantiellä sotkeutuvan hevosten jalkoihin.

Tällaiset juhlatilaisuudet olivat Hämeessä vielä 1900-luvun alussa suosittuja. Papisto yritti taistella näitä "kirkkopyhiä" vastaan monella tavalla kuitenkin siinä onnistumatta.

Kirkonmäellä oleili juhlien aikana yleensä paljon enemmän kansaa kuin itse kirkossa. Istuskeltiin kirkon rappusilla ja seisoskeltiin kirkonmäellä vaihtuen kuulumisia menemättä lainkaan itse kirkkoon.

Vehkajärven markkinat mansikka-aikaan

Vehkajärvellä oli kaskenpolton jäljiltä laajoja aho- maita, joilta paikkakuntalaiset saattoivat juhlapä-

häksi poimia niin paljon mansikoita, että niitä sai "5 pennillä syödäkseen, 10 pennillä kotiin viedäkseen ja markalla niin paljon kuin kantaa jaksoi".

Vehkajärven juhlilla lienee ollut käytössä samanlainen tapa kuin Valkealassakin mansikkapyhinä. Mansikat avasivat tien kahden nuoren väliselle seurustelulle. Tyttöillä oli mansikkatuokkonen, jota he tarjosivat miellyttävälle nuorelle miehelle. Jos tuohinen otettiin vastaan, oli se merkki, että lähenemistä voitiin jatkaa. Myöhemmin tapa jäi pois ja mansikat siirtyivät myyntituotteiksi.

Jo ennen oman kirkon rakentamista tiedetään Sahalahden papiston käyneen pitämässä kesäisin Vehkajärven kulmakunnalla jumalanpalveluksia. Kirkon valmistuttua juhlinta siirtyi kirkkoon ja kirkonmäelle.

"Vehkajärven Mansikka- juhlat tunnettiin kaikissa naapuripitäjissä."

Muistelmien mukaan Mansikkajuhlille tuli väkeä "jumalattomasti" monesta pitäjästä. Pienen kaupankäynnin ja kirkonmenojen lisäksi tilaisuuden kerrotaan tarjonneen kaunista kesäistä luontoa, sekä "marssimista" edestakaisin kylällä. Lisäksi nuoret järjestivät erilaisia leikkitilaisuuksia ja tansseja.

Markkinat olivat huonojen kulkuyhteyksien päässä asuville syrjäseutujen ihmisille, eritoten nuorisolle, merkittävä viihdetapahtuma. Kun kulkuyhteydet paranivat ja maakaupat yleistyivät, markki-

Kuva Johanna Kurela

nat kävivät lopulta tarpeettomiksi. Vähitellen myös juhlien kirkollinen luonne jäi kokonaan pois.

Vehkajärven Mansikkajuhlat samoin kuin Aitoon kirkastusjuhlakin ovat muuttuneet pelkiksi huvitilaisuuksiksi. Vehkajärven saatua oman nuorisoseuran vuonna 1917 se on kesäjuhlillaan jatkanut Mansikkajuhlien perinnettä. Tämä on ollut eräs keskeisimpiä, aina nykypäiviin säilyneitä tapoja seuran toiminnassa.

Ainutlaatuinen rukoushuonekunta

Vaikka Vehkajärvi kuuluiinkin pitkään virallisesti Sahalahden seurakuntaan ollen ainoastaan kunnallisesti Kuhmalahtea vuodesta 1870, niin käytännössä näyttää Kuhmalahden seurakunta olleen läheisempi. Vehkajärven asukkaat olivat tulleet Kuhmalahden kirkkoon sunnuntaiaamuisin, ja kappelista oli lähdetty Vehkajärvelle viettämään mansikkapyhää.

Vehkajärven liittäminen Kuhmalahteen ei poistanut kulkuongelmia. Kulmakunta oli ennen 1960-luvun alussa tapahtuneen uuden Kangasala–Kuhmoinen-tien valmistumista vaikean kulkuyhteyden päässä. Kuhmalahden kirkolle oli myös melko pitkä matka, minkä vuoksi oman rukoushuoneen merkitys pysyi edelleen suurena, vaikka emäseurakunta oli vaihtunut vuonna 1910.

Kulmakunnan asukkaat sopivat Kuhmalahden kirkkoherran kanssa 1910, että he maksavat korvauksena hänen palveluksistaan rukoushuoneessa 12 hehtolitraa ruista, joka arvioitiin kunkin vuoden hintatason mukaan rahaksi. Samalla vehkajärväläiset vapautettiin Kuhmalahden kirkonkylän hautausmaan ylläpidosta, koska heillä oli oman sa.

Vehkajärven seudun asukkaiden mielissä eli haave itsenäisestä Vehkajärven seurakunnasta, johon kuuluisi Vehkajärven ja Pajulan kylien lisäksi ainakin Kuhmoisten, ehkä Luopioistenkin kyliä. Haaveen viritti eloon Kustaava ja Aukusti Raukolan testamenttilahjoitus vuonna 1918. Testamenttissaan pariskunta määräsi Lepooni-nimisen tilansa Vehkajärven tulevaksi pappilaksi. Tila käsitti 21 hehtaarin suuruisen maa-alueen, jossa oli kaksi hehtaaria peltoa ja loput metsämaata, muun muassa Vehkajärven saari. Tilan päärakennuksessa oli kuusi huonetta, ja avaralla tonttimaalla oli myös karjasuojia.

Itsenäisen seurakunnan perustaminen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi. Omaisuuden hoidon kannalta tarvittiin virallinen toimielin. Rukoushuonekunnan perustaminen tarjosi tähän ratkaisun. Valtioneuvosto vahvisti 3.3.1921 Vehkajärven ja Pajulan kylien muodostaman Vehkajärven Rukoushuonekunnan perustamisasiakirjan.

Valtioneuvosto vahvisti kirkkoherran palkkioksi Vehkajärveltä kymmenen hehtolitraa viljaa, joka korvattiin 360 markan vuosipalkkiona. Erillinen korvaus lakkautettiin vasta 1950. Palkkamenoja

suuremmiksi ovat nousseet kiinteistöjen, erityisesti kirkon kunnostusmenot, joihin 1950-luvulta lähtien on saatu kirkkohallitukselta avustusta.

Rukoushuonekunnalle myönnettiin myös verotusoikeus jäsenkunnassaan. Alkuaikoina katettiin verotuloilla noin neljännes vuosibudjetista. Muita tuloja on saatu hautamaksuista ja Lepoonin metsänmyynnistä. Vuonna 1949 perustetun kukkaisrahaston ja rukoushuoneen ompeluseuran tulot on tilitetty rukoushuoneen rahastoon.

Vehkajärven kirkko on sanan varsinaisessa merkityksessä kyläkirkko, onhan se kylälaisten itsensä rakentama ja ylläpitämä. Lisäksi kirkkoa ylläpitävä rukoushuonekunta lienee aivan ainutlaatuinen maassamme.

Eikä ainutlaatuisuus pääty tähän. Vehkajärven hautausmaalla sijaitsevaa sankaripatsasta pidetään Suomen ensimmäisenä sotien 1939–1945 hautaumuistomerkinä. Tuolloisen emäseurakunnan Kuhmalahden kirkolle pystytettiin samanlainen, mutta isompi patsas vasta seuraavana päivänä.

Raine Raitio

Lähteet

- www.vehkajarvi.info
Aamulehti 1894.
Kuuliala Viljo-Kustaa, Entisajan talonpoikaisyhteisö ja kirkko. WSOY. Porvoo 1960.
Kuuliala Viljo-Kustaa, Vanhoilta kirkoilta ja kirkkoteiltä. Kansanelämän kuvauksia. K. J. Gummerus osakeyhtiö. Jyväskylä 1939.
Kuuliala Viljo-Kustaa, Seurakunta – Längelmäveden seudun historia II. Sahalahden historia II. Hämeenlinna 1954.
Ojanen Eeva, Kuhmalahden seurakunnan historia. Kangasala 1992.
Raitio Raine, Kansansoittajat, -soittimet ja kansanlaulut. Rahvaan musiikin harrastuksesta Kuhmalahden kunnassa 1800-luvun puolivälin ja toisen maailmansodan välisenä aikana. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen julkaisuja 28. Tampere 1998.
Raitio Raine, Kuhmalahden historia III 1865–1995. Kuhmalahden kunta. Jyväskylä 1996.
Raitio Raine, Maatalouspitäjästä Suomen teollistuneimmaksi kunnaksi. Sahalahden historia III 1869–1999 Sahalahden kunta ja Sahalahden seurakunta. Jyväskylä 2001.
Sihvo, Jouko, Näkökulma suomalaisten moraaliin. Avo-liitto, avioliitto ja seksi kirkollisessa etiikassa. WSOY. Juva 1981.
Wallinheimo, J. W., Kuvauksia muutamain Keski-Hämeen seurakuntain uskonnollisiveellisistä oloista. Ylipainos Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran pöytäkirjojen VIII ja IX osasta. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura. Jyväskylä 1910.
Vallinheimo, J. V., Seurakunta – Längelmäveden seudun historia II. Kuhmalahden historia II. Hämeenlinna 1954.
Viikuna, Kustaa, Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenteristä enteineen. Otava. 19. painos. Keuruu 1992.

Parempien piirien perhetragedia 1570-luvulla

Tällaisten tarinoiden alkulauseessa usein todetaan, että joku päähenkilön aikaisempi elämänvaihe ennusti myöhempää. Tai että mikään ei viitannut onnettomaan lopputulokseen.

Jägerhorn-suvun Klas Kristerssonin kohdalla jälkimmäinen vaihtoehtoista on lähempänä, sillä muiden ajan miesten tapaan me emme tiedä mitään hänen lapsuudenvaiheistaan. Mahdollisesti Klas poikavuosinaan repi perhosten siipiä tai räikkäsi muita eläimiä. Ehkä tuli itse pahoinpidellyksi. Tai sitten ei tapahtunut mitään merkittävää.

Juhana-herttuan kamaripalvelija ja luutnantti

Ensimmäinen varsinainen tieto hänen elämästään on Juhana-herttuan Turun hovista, jossa Klasin titeli oli *kammarsven* eli aatelin kamaripalvelija. Suku- ja historian tutkija Jully Ramsay intoutuu tämän mainitessaan kuvittelevaan silmäpeliä Klasin ja Katariina Jagellonican välille. Mielikuvituksen lentoa loistavimmillaan.

Kuten kaikki tiedämme, Juhanan Turun-aika loppui väkivaltaisesti. Klas Kristersson ei paennut herttuan luota, vaan oli taistelemassa kuninkaan joukkoja vastaan. Hän kuului joukkoon, jonka kuljetettiin Tukholmaan vankeuteen ja tuomittiin syyskuussa 1563 kuolemaan. Muutaman kuukauden vankeuden jälkeen armo kävi oikeudesta ja Klas pääsi vapaaksi. Äidinsä Paimion Spurila jäi Erikin kuninkuuden ajaksi kruunun haltuun, mutta muita seuraamuksia Klas ei kärsinyt.

Ei ole tiedossa, milloin Klas solmi avioliiton, mutta Ramsay pitää todennäköisenä, että se tapahtui 1560-luvun puolella. Morsian Anna Johansdotter oli Stålarmin suvusta. Hänen isänsä Johan Olofsson oli ollut Porvoon läänin vouti ja veljensä Ture ja Erik olivat Uudenmaan aatelin kermää.

Juhanan noustua kuninkaaksi Klas varmasti ilomielin antoi uskollisuuden valansa vuonna 1568. Ilomielin tai taktikoiden hän antoi kruunulle varoja ja sai syyskuussa 1570 niiden pantiksi kolme tilaa Varsinais-Suomesta. Vuosina 1573 ja 1574 hän allekirjoitti kuitteja tittelillä *lutinant under hoffanan*, ja Ramsay uskoo Klasin osallistuneen Liivinmaan sotaan.

Kuninkaan korviin saattoi kiiriä tarinoita Klasin

Fritz von Dardelin akvarelli kahdesta naisesta 1560.

sotamenestyksestä. Mutta todistettavasti hän kuuli Klasin käytöksestä turkulaiselta Valborg-leskeltä. Tämän kertomuksen mukaan edellisen Laurin-messun aikaan Perniössä pidetyillä vapaamarkkinoilla oli Klas väkivalloin vienyt Valborgilta kaiken mitä hänellä oli: rahat, kankaan ja muun. Klasin perustelu oli vuosia aiemmin pantiksi annettu kultaketju, joka nyt tuli muun omaisuuden ohessa takavarikoitua. Juhanan korviin Valborgin todistus kuulosi niin vakuuttavalta, että hän lähetti 15.9.1573 Henrik Klassonille (Horn) kirjeen, jossa käski selvittämään asian ja viemään asian oikeuden eteen.

Seuraava kirje kuninkaallisesta kansliasta Klasia koskien lähti jo 20.9.1573, jälleen Henrik Klassonille. Nyt asiana oli lemulaisten Greger Olssonin valitus Klasin väkivalloin omimasta Halikon tilasta.

Liekö sitten näiden syytösten selvitysten tulosta, että Tukholmassa 10.8.1575 todettiin Klas Kristerssonin istuneen Tukholman linnassa jo jonkin aikaa. Häntä ei oltu edelleenkaan vapauttamassa, mutta päästämässä takuumiesten vastuulla majataloon, jossa hänen piti pysyä.

Tai sitten tuon asiakirjan vuosiluku on luettu väärin. Sillä vasta vuonna 1576 Klasin todelliset vaikeudet alkoivat.

Raiskasi vaimonsa sisaren...

Heinäkuussa 1576 Klasin Anna-vaimon veli Ture jätti valtaneuvostolle valituskirjelmän. Sen mukaan Klas Kristersson oli hävyttömästi väkisinmaannut eli raiskannut vaimonsa sisaren Margaretan. Margaretan synnyttämän lapsen Klas oli lähettänyt toiseen pitäjään löysäläismuijan hoidettavaksi, kun Anna ei ollut sitä suostunut tappamaan. Rikoksen ensisijainen uhri eli Margareta-sisar oli Turen sanoista päätellen jo kuollut, mutta Turen ja veljensä Erikin mielestä oikeutta tarvitsi myös heidän sisarensa Anna.

Valtaneuvosto ei painanut juttua villaisella. Kuninkaan kansliasta lähti 4.9.1576 Lasse Larssonille ja Bertil Erikssonille eli Piikkiön kihlakunnantuomarille ja Turun linnanvoudille kirje, jossa heitä pyydettiin tekemään selvityksiä liittyen "puheeseen ja huhuun Spurilan Klas Kristerssonin epäasiallisesta ja epäkristillisestä vaimonsa siskon kohtelusta". Tutkimuksia oli jo huolella tehty Tukholmassa, mutta Juhanan mielestä totuus ei ollut luotettavasti selvillä. Ehkä Turun aikojen muistojen valossa oli vaikea uskoa kaverin syyllisyyteen?

Klas oli väittänyt kahden paimiolaisen papin, herrojen Märthen ja Henrich, tietävän asiasta jotain olennaista, joten Lassen ja Bertilin pitäisi heidät nyt saada kuultaviksi. Lisäksi piti kuulustella Klasin palvelijoita Erich Mårtensson ja Lasse Broms. Kaikki neljä miestä piti todistuslausuntojen kirjaimien jälkeen lähettää Tukholmaan.

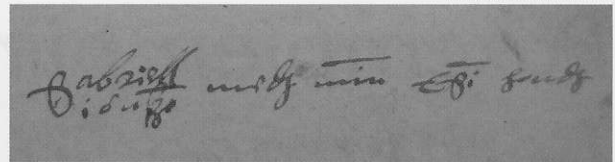
Näistä todistajista Märthen eli Martinus Johannis kertoi, että Margaretha oli kahdeksan päivää ennen lapsensa syntymää tullut kirkolle ja halunnut ripittäytyä. Ripin jälkeen, itkusilmin, hän oli kysynyt kirkkoherralta, oliko tämän korviin tullut huhuja hänen tilastaan ja Klas Kristerssonin osuudesta siihen. Kun kirkkoherra sanoi, ettei tällaisesta ollut kuullut, oli Margaretha vetänyt sanojaan takaisin.

Margaretan sittemmin maatessa tautivuoteella hänen luonaan oli käynyt kappalainen. Tälle kuoleva nainen katkerasti itki pahoja tekojaan ja sanoi niitä katuvansa. Mitään hän ei kuitenkaan halunnut tunnustaa, sillä hän pelkäsi enemmän maallista rangaistusta ja häpeää kuin Jumalan vihaa, kostoa ja ikuista tuomiota.

...ja syytti vaimonsa sisaruksia sukurutsasta

Pappien todistukset eivät siis selventäneet tilannetta puoleen eikä toiseen. Klas näki pelastautumisen mahdollisuutena toisen isäehdokkaan esittelyn ja pitääkseen asian perhepiirissä hän alkoi levittää huhuja vaimostaan sekä tämän veljistä ja sisarista. Ilmeisesti ainoa näiden mahdollisesti erikoisesta yhteiselosta todistanut oli "ryssätulkki" Gabriel Jönsson, joka antoi lausuntonsa Tukholmassa 25.11.1576.

Gabriel kertoi saapuneensa eräänä kesäaamuina joskus viiden, kuuden aikaan Spurilaan. Tuvas- ta hän oli tavannut Erik Johanssonin alastomana

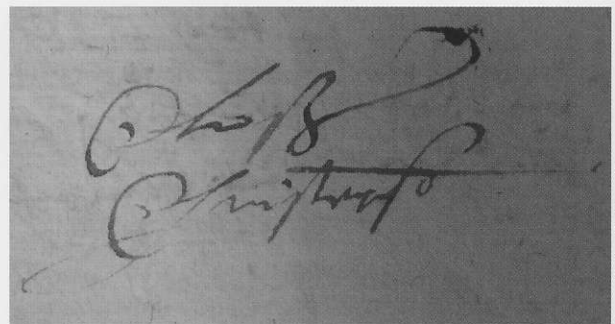

"Ryssätulkki" Gabriel Jönssonin omakätinen allekirjoitus. Asiakirjalähde: Jägerhorn, Claes Christersson. Biographica, Kansallisarkisto.

samasta sängystä Margareta- ja Cecilia-sisarten- sa kanssa. Naisten vaatetusten tilasta Gabrielilla ei ollut havaintoa eikä myöskään siitä kumpi oli Erikin vieressä. Tämä johtui siitä, että tätä ovenpie- len viereistä sänkyä peitti verho. Samassa tuvassa nukkuivat Klas Kristersson vaimonsa kanssa, ilmei- sesti toisessa sängyssä, ja Erikin neljäs sisko Heb- la penkin päällä. Mitään kuulopuheita Erikin kans- sakäymisestä sisarensa kanssa ei Gabrielin korviin ollut tullut, eikä juoruja Klasistakaan ollut liikku- nut ennen Margarethan kuolemaa.

Klasin vaimo Anna ei tietenkään pitänyt mie- hensä levittämistä juoruista. Oman syyttömyyten- sä puolustamiseksi hän kirjoitti Tukholman linnan- päällikölle Jakob Baggelle. Mieheensä syyttömyy- destä tai syyllisyydestä Anna ei virka mitään, mut- ta toteaa, että mielellään näkisi tämän vapautet- tuna. Rakkautensa ja pienten lastensa tähden.

Klas oli pahassa pulassa ja ei ole ihme, jos har- kintakyky alkoi pettää. Hänen lankonsa Erikin vai- molle Sara Thomasdotterille (Ryting) 19.10.1577 lähettämäänsä pitkänpuoleista kirjettä ei ainakaan voi nykyajan silmin järkeväksi kutsua. Klasille Erik on nyt "the ärelössa tiwffuenn, kettare och hoor- kar", joka monia satoja kertoja oli maannut Mar- garetha-sisarensa kanssa. Klas vakuuttaa voivan- sa tämän todistaa niin aatelin kuin aatelittomien edessä.

Klas Kristerssonin allekirjoitus lankonsa Sara-vaimolle osoitetussa kirjeessä. Asiakirjalähde: Jägerhorn, Claes Christersson. Biographica, Kansallisarkisto.

Tähän Klas ei kuitenkaan pystynyt. Kuninkaal- ta tulleen kirjeen johdosta 26.7.1578 alkaneella viikolla pidettiin Turun linnassa maan korkeimpi- en herrojen edessä asian selvitystä Samalla viikol- la linnassa pidettiin Jöran Larssonin häät ja niiden vieraiden joukkoon on listattu Klasin vaimo Anna ja tämän veljen vaimo Sara. Molemmat esiintyvät linnan ruokakirjanpidossa useita kertoja alkaen edellisestä syksystä eli he ovat vierailleet linnassa.

Ilmeisesti samaisen kirjanpidon Klas Kristersson oli juuri vankina pidetty Klas. Nimi näkyy listauksissa vielä muutamia viikkoja oikeudenkäynnin jälkeen, mutta katoaa samaan aikaan kun Anna oli linnassa kokonaisen viikon.

Jully Ramsayn maakirjasta löytämän maininnan perusteella Klas kuitenkin mestattiin vasta 11.11.1578. Leskeksi jäänyt Anna sai vuonna 1581 vahvistuksen miehenssä rälssitilojen hallinnalle. Anna kuoli vuonna 1595. Olikohan hän joutunut parikymmentä vuotta miettimään, mitä oli oikeasti tapahtunut, vai tiesikö hän sen alunperinkin paremmin kuin oikeutta istuneet?

Kaisa Kyläkoski

Lähteet

- 1334, Turun linnan tilikirja 1577–1578. Kansallisarkisto.
Johan III:s registratur 1576–1577. Kansallisarkisto.
Johan Axel Almquist: Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523–1630 med särskild hänsyn till den kamerala indelningen. Fjärde delen. Meddelanden från svenska riksarkivet ny följd. II:6. 1922–1923, s. 28, 143.
Reinhold Hausen: Bidrag till Finlands historia. Femte delen. Spridda urkunder från tiden 1571–1589. 1917, s. 55–56, 58–59, 97–98, 124, 146–150.
Jully Ramsay: Unge Klas Kristersson. En tidsbild från 1500-talet. Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik. Förra halfåret 1908, s. 20–25.
Jully Ramsay: Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden. 1909–1916, s. 218–219, 448–449.

Utuuksia

seuran kirjastossa

Badermann, Elmar: Die Nachfahren der Familie Christoffel Kraus aus Linz am Rhein in Deutschland und Finnland. (2009)

Badermann, Elmar: Die Vorfahren von Peter J. Kraus aus Hönningen am Rhein (2009)

Badermann, Elmar: Gedichte von August Masun (1831–1908). (2010)

Badermann, Elmar: Gefangen in Russland. Wie mein Vater die Kriegsgefangenschaft 1945–49 überlebte. (2010)

Hämeenlinnan sukututkimusseura: Esivanhempiä etsimässä. Hämeenlinnan sukututkimusseura 20 vuotta. (2010)

Hämeenlinnan triviaalikoulun oppilasmatrikkeli 1799–1841. Uud. toim. Seppo Myllyniemi. (2004)

Kolmen pitäjän Pinsiö. (2009)

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiiri: Mahnala 1710–1864. III. Käsiyöläiset ja sotilaat. Julkaisu no 28. (2009)

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiiri: Muotiala 1710–1864. (2009)

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiiri: Palo 1710–1864. (2010)

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiiri: Pappila 1710–1864. (2011)

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiiri: Parila, Pyöräniemi ja Räystö 1710–1864. (2009)

Louhivaara, Maija: Tampereen kadunnimet. (1999)

Lumia, Margit: Ikaalisten Iso-Röyhön Mansikka 1540–2010 (2010)

Lumia, Margit: Ikaalisten Miettisten Teuvo 1540–2009. (2009)

Satakunnan Sukututkimusseura ry: Vuosikirja 2008. (2009)

Satakunnan Sukututkimusseura ry: Satakunnan sukututkimusseura 45. (2009)

Sointula, Väinö: Sanasto sukututkijoille. 4. uud. p. (2009)

Suur-Ikaalisten Sukututkijat ry (kust.): Ikaalisten Sikuri ja Sarkkila 1540–1910. (2010)

Särelä, Seppo: Pirkanmaalaista ja satakuntalaista sukuhistoriaa. Herman ja Sofia Peltolan esipolvien perhetaulut. (2010)

Väyrynen, Juhani: Wäyrysniiitti. Juuret. (2008)

POISTOKIRJOJA MYYNNISSÄ!

Tampereen seudun sukututkimusseuran oma kirjasto sijaitsee Vanhan kirjastotalon Mäkelän kabinetissa. Kirjasto on avoinna jäseniltojen yhteydessä klo 17–18. Kirjoja lainataan seuran jäsenille. Koko kirjastoluettelo löytyy seuran internet-sivuilta osoitteesta www.tamsuku.fi/kirjat.html.

Marja-Leena Kuusi

MUISTATHAN, että kirjastossa on myös Suomen maatilat I–V, joka on laaja maatilahakuteos 1930-luvulta.

Rivimyllälyltä m

Sukututkijoiden retki Euraan ja Kokemäelle 14.5.2011

Kokemäen kohdalla yli 140 kilometriä pitkä Kokemäenjoki virtaa mahtavana kymenä kohti merta.

Kuva Marja Pärrä

Aurinko paistoi, oli tuulista. Lehtipuut olivat jo hiirenkorvalla. Puutarhojen ensimmäisen sipulikukat olivat jo kuihtuneet, mutta tulppaanien kukkanuput kohosivat jo korkealla. Koivikkojen valoisuudessa levisi suuria valkovuokko-meriä, ja ojanpohjilla rentukoita. Siellä täällä näkyi jo tuomikin kukassa. Pelloilla nähtiin suuria laulujoutsenten parvia. – Toukokuun puolivälissä ollut sukututkijoiden retki Euraan ja Kokemäelle tarjosi kulttuurihistoriallisten elämysten lisäksi mainion tilaisuuden tarkkailla kevään etenemistä.

Matkaseurueen ensimmäinen pysähdyspaikka oli Kokemäellä, Kokemäenjoen rannassa olevassa Säpilänniemessä. Siellä saatiin kuulla jäätelöstä ja mansikkahillosta nautiskellen entisen taksinkuljettajan ja nykyisen kotiseutuoppaan Tapani Hulttisen kertomaa tietoa Kokemäenjoesta.

Kokemäenjoki on noin 140 kilometriä pitkä joki, joka alkaa Sastamalasta ja päättyy Porin kohdalla Selkämereen. Kokemäenjoessa on Suomen suurin joessa oleva saari, Kiettare, jonka pinta-ala on noin 18 km².

Joki on aikoinaan ollut Etelä-Suomen merkittävimpiä vaelluskalajokia. Sieltä pyydetään edelleenkin mm. lohta ja meritaimenta. Kala on ollutkin alueen asukkaille tärkeä ravinto. Sitä riitti kaikille,

ja vähän liikaakin. Kerrotaan, että Kokemäen kartanon työväki nurisi, kun he saivat syödäkseen joka päivä lohta.

Nykyään Kokemäenjoen vesistössä on 22 voimalaitosta, joista neljä on Kokemäenjoessa. Voimalaitokset on veloitettu istuttamaan jokeen kuhua ja siikaa.

Joki on ollut tärkeä kulkuväylä, missä on ollut myös säännöllistä liikennettä. Yksi reittiliikennettä kulkeneista jokilaivoista oli Suvihuvi, joka nyt ruostui maalle nostettuna Säpilänniemessä. Joki-varrella on sadoittain kesämökkejä, joiden asukkaat veneilevät joessa. Kokemäenjoen suurtaapatumia on nykyään Satakunnan Kansansoutu, jolloin kymmenet soutuvenekunnat matkaavat kol-

seoraitille

men vuorokauden aikana Sastamalasta Poriin.

Kokemäenjoella alkoi puunuitto noin sata vuotta sitten. Uittokautta kesti 1960-luvulle asti, jolloin puunkuljetus siirtyi maanteille. Puutavaranomistajat luovuttivat puutavaransa uittoyhdistykselle, joka huolehti uitosta ja joka määräpaikassa luovutti uitetut puut takaisin omistajalleen. Säpilänniemi oli yksi solmukohta Kokemäenjoen uittoväylällä. Kokemäenjoen uittoyhdistys oli rakennuttanut sinne talon, jossa asui tärkeä mies, uittoyhdistyksen hinaajakapteeni Stockmann.

Säpilänniemessä oli pari rakennusta, joihin on sijoitettu käsityönopettaja Leena Salmisen pitkäaikaisen keruutyön tulokset. Toisessa oli 1950–1960-luvun suomalaisten muotihuoneitten valmistamia ateljeepukuja ja toinen sai sukututkijat henkischemään ihastuksesta.

Soma matalakattoinen Kotiniemen maja ikkunalla olevine pelargoneineen suorastaan tulvi taidokkaita käsitöitä: virkattuja ja nyplättyjä pitsejä, brodeerattuja liinoja, vaatteita, kirkkosilkkejä... Vierailuhetki oli aivan liian lyhyt, jotta kiinnostuneet olisivat ehtineet tarkastella edes pintapuolisesti kaikkia ompelijan museokodissa näkyvillä olevia malleja, jotka ovat enimmäkseen 1900-luvun alkupuolta. Myös museokodin esineistöä katsellessa olisi voinut viettää vielä pitkät ajat.

Rivimyllystä puhtaita jauhoja pussiin

Hyvät aamupäiväkahvit voileipineen odottivat sukututkijoita Kokemäen Peipohjan Asemakylässä entisessä asemapäällikön kotitalossa, jossa nykyään toimii tilausravintola. Komea punertavaksi maalattu karjalaismallinen rakennus oli sisustettu talossa 1900-luvun alkupuolella asuneen asemapäällikkö Ohmanin kotia muistuttavaksi. Kahvit nautittiin juhlavasti talon suuressa salissa, jonka seinillä on vihreäpohjainen kukkatapetti ja pöydillä valkoiset pöytäliinat.

Kahvien jälkeen siirryttiin Peipohjalta nykyiseen Euran kuntaan, entisen Kiukaisten pitäjän Paneliän kylään, missä on maailmanlaajuinen harvinais-

Kuva Marja Pärrä

"Kuka on nukkunut vuoteessani?"

– Kotiniemen ompelijan mökissä rinnakkain olevat kolme vuodetta toivat mieleen sadun Kultakutrista ja kolmesta karhusta.

Kuva Marja Pärrä

Kokemäen Säpilänniemessä on Kotiniemen museokoti, joka on täpötäynnä käsitöitä 1900-luvun alusta.

Kuva Marja Pärrä

Rautatie Tampereelta Poriin otettiin käyttöön 1895. Samaan aikaan valmistui Peipohjan asemakylä useine asuin- ja talousrakennuksineen. Kylän suurin ja kaunein rakennus oli asemapäällikön koti.

suus: Euroopan ainoa rivimylly. Myllyä ja sen toimintaa esitteli mukavasti murretta puhuva isäntämies.

Myllyt on rakennettu Paneliankoskeen paikalle, missä tiedetään olleen mylly jo 1600-luvulla. 1850-luvun alussa paikalle rakennettiin neljä uutta myllyä: jokiuoman päälle Prunnimylly, Keskimylly, Maamylly sekä viimeisenä köylypolvelaisten ja laihialaisten käytössä ollut Rantoomylly. Myllyt menettivät vesivoimansa 1920-luvun alussa, kun Paneliaan rakennettiin sähkölaitos. 1990-luvun alussa kyläläiset kunnostivat Prunni- ja Rantoomyllyn toimintakuntoon. Sukututkijat pääsivät näkemään tervantuoksuisen Prunnimyllyn käynnissä ja saivat ostaa rivimyllyn jauhomyymälästä jauhoja.

Puhtaat jauhot vietiin kiireesti bussiin ja palattiin takaisin rivimyllyn pihaan, mistä alkoi pieni kävelykierros Paneliassa. Katseltiin vanhaa kivisiltää, Majjalan talon kivimakasiinia, poikettiin kirkossa ja kuunneltiin Kiukaisissa seurueen mukaan tulleen oppaan Eila Saarelaisen kertomuksia.

Panelian ensimmäinen kirkko valmistui 1692. Se tuhoutui kuitenkin isonvihan aikana 1714, kun venäläiset polttivat koko kylän. Uusi kirkko rakennettiin 1761 Eurakoskenmäkeen eli venematkan päähän toiselle puolen pitäjää siinä toivossa, etteivät venäläiset löytäisi sitä.

Länsi-Suomen herännäisliikkeiden ansiosta Paneliaan valmistui rukoushuone, jossa ensimmäinen hartaustilaisuus järjestettiin jouluna 1908 siitä huolimatta, että rakennuksessa ei ollut vielä ikkunalaseja ja että ulkona oli pakkasta 30 astetta. Kun sotien jälkeen Räisälän kirkon kelloa tarjottiin Paneliaan, rakennettiin rukoushuoneeseen kello torni. Rukoushuone vihittiin kirkoksi 1950. Sen omistaa edelleen Panelian rukoushuoneyhdistys. Seurakuntasali on keskellä kylää Panelian osuusmeijerin talossa.

Kiukaisten entistä ja nykyistä kulttuuria

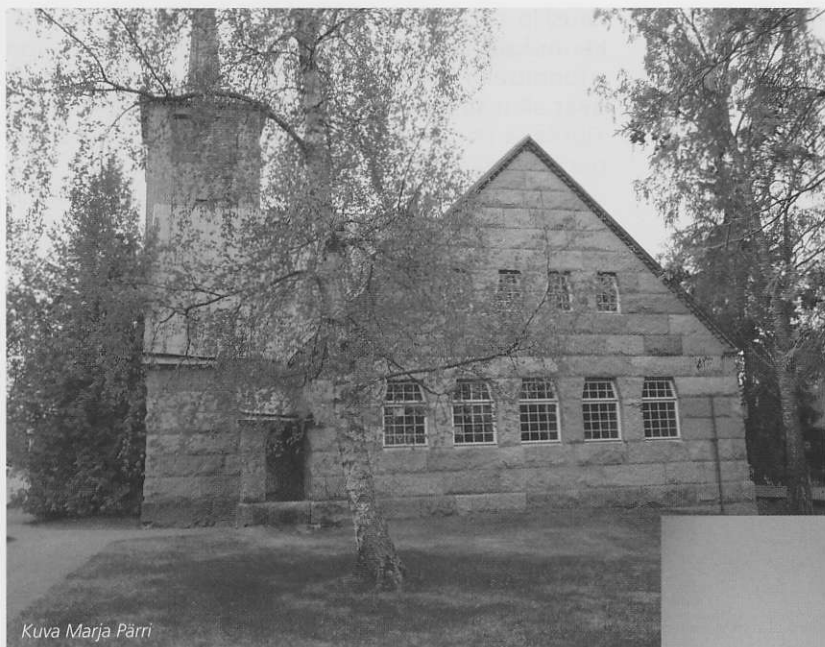
Bussikierroksen aikana opas kertoi edelleen lisää vuonna 1866 perustetusta Euran kunnasta, johon liitettiin Hinnerjoen ja Honkilahden kunnat 1970 ja Kiukaisten kunta 2009.

Entinen Kiukaisten pitäjä – samoin kuin laajat alueet Lounais-Suomessa – on maastoltaan tasaisinta, sillä se on muinaista merenpohjaa. Alueella on ollut asutusta jo ainakin neljän tuhannen vuoden ajan, ja se onkin antanut nimen ns. Kiukaisten

Panelian rivimylly on ainutlaatuinen Euroopassa.

Kuva Johanna Kurela

Kuva Marja Pärr

Panelian kirkossa pidetään kerran vuodessa saarna 1700-luvun käsikirjan mukaan. Kirkonmenot kestävät silloin neljä tuntia.

Kiukaisiin saatiin oma pitäjänpuku 2008. Puvun nimi "rokkileninki" juontuu ruotsin kielen sanasta rock, joka tarkoittaa pitkää päällystakkia. Leningin kanssa käytetään kaalomyssyä ja violetta silkistä hartiahuivia.

Kuva Marja Pärr

kulttuurille, joka on Lounais-Suomen kivikauden viimeinen jakso. Tälle kulttuurille on ominaista eri kulttuurikausien sekoittuminen: rinnakkain ovat olleet käytössä kampakeraamisen kauden työkalut ja vasarakirveskulttuurikaudelta peräisin olevat reikäkirveet. Saviesineissä on piirteitä sekä varhaisemmasta kampa- että myöhemmästä nuorakeraamiikasta.

Kiukaisten pitjä sai aikanaan nimensä poikkeuksellisen suurista ja maisemassa selvästi näkyvistä esihistoriallisista kiviröykkiöhaudoistaan eli kiukaista, joita pitäjässä on 113 kappaletta. Niistä suurin, Kuninkaanhauta, on Paneliassa. Hauta on kuvattu myös Kiukaisten vaakunassa.

Alueella on harjoitettu maataloutta jo kivikaudelta asti mutta nykyään enää alle kymmenen prosenttia alueen asukkaista saa elantonsa maataloudesta. Peltopinta-alaa on kuitenkin edelleen laajasti. Alueella viljellään mm. kauraa, kevätvehnää, ohraa, kevättrypsiä, sokerijuurikasta ja perunaa.

Ennen lounasta sukututkijat ajelivat vielä pitkin ns. Euran raittia, joka myötäilee Eura-jokea. Tämän idyllisen tien varrella on mm. komea keltaiseksi maalattu nuorisoseurantalo Euran Pirtti, Josef Stenbäckin suunnittelema Euran kirkko (1898) sekä kemikalikauppa, joka on toiminut yli 70 vuotta samassa puutalossa. Näimme myös tielinjassa kiin-

Kiukaisten Paneliassa on Pohjoismaiden suurin pronssikautinen röykkiöhauta.

Kuva Tiina Miettinen

ni olevan Euran pisimmän talon, Ali-Nuoranteen, jossa on yhdessä seinällä 13 ikkunaa. Ali- ja Yli-Nuoranne ovat jäänteinä vauraasta satakuntalaisesta rakennuskannasta.

Lähellä oli myös Euran Käräjämäki, joka on Suomen tunnetuimpia rautakauden kalmistoja. Se on Suomen esihistorian tutkimuksen kannalta erittäin keskeinen paikka. Alueella on poltto- ja ruumishautoja satojen vuosien ajalta. Käräjämäki tunnetaan erityisestä kärjäympyrästä, jossa on 12 kehään asetettua kiveä. Näillä kivillä kärjämiesten kerrotaan entisaikaan istuneen.

Kuvankaunis

Kauttuan Ruukkipuisto

Maukas lounas nautittiin Kauttualla Ruukin Helmi-tilausravintolassa, joka toimii 1917 rakennetussa Kauttuan WPK:n talossa. Lounaan jälkeen lähdettiin hetkeksi tutustumaan Kauttuan ruukkialueeseen.

Euran Kauttuan ruukki on vanha ja huomattavan kaunis ja vehreä tehdasmiljö, jota halkoo Eurajoki. Alueella on ollut tehdastoimintaa yhtäjaksoisesti yli 300 vuotta.

Toiminta Eurajoen Kauttuankoskella alkoi jo 1500-luvulla, jolloin koskelle rakennettiin ensimmäiset myllyt. Näitä myllyn raunioita on yhä kosken rannassa. Kauttuan ensimmäinen varsinainen tehdas oli vapaaherra Lorenz Creutzin 1689 perustama rautaruukki. Metalliteollisuutta jatkui vuoteen 1907, mistä alkaen alueella on ollut paperitehdas, A. Ahlström Oy:n Kauttuan paperitehdas.

Kauttuan Ruukkipuistossa on runsaasti eri aika-

kausilla rakennettuja tehdas-, asuin- ja talousrakennuksia. Alueella on mm. arkkitehti Alvar Aallon suunnittelempia rakennuksia, joista tunnetuimmat ovat alkujaan virkanaisten asuntolaksi suunniteltu Tipula ja Porras- eli Terassitalo, jota arkkitehdit eri puolilta maailmaa tulevat katsomaan.

Alueen merkittävin talo on ruukin päärakennus eli ns. Kauttuan klubi, joka rakennettiin 1802 tehtaanjohtajan asunnoksi. Rakennusta laajennettiin 1820-luvulla. Nykyään rakennuksessa on tarjolla korkeatasoisia hotelli- ja ravintolapalveluita.

Hinnerjoen museoraitilla

Retken viimeinen tutustumiskohde oli Hinnerjoen kotiseutumuseokokonaisuus, joka muodostuu samassa pihapiirissä olevasta kolmesta rikkaasta ja kauniisti rakennetusta museosta.

Museoista ensimmäinen, Valon museo, on alkuperäiseen asuunsa palautettu mäkitupalaiskoti, jonka ilmapiiri on kotimuseoiden joukossa poikkeuksellisen viehättävä. Sen tunnelma ei ollut seisautanut vaan elävä: kävijä tunsikin olevansa kodissa, jonka isäntäväki oli vain hetkeksi poikennut ulos.

Maatalousmuseoon oli koottu mahdollisimman kattavasti esineistöä aina ensimmäisten koneiden tulon asti. Museon suurista kokoelmista risukarhia, mäskiammeita, viikatteita, veivikirnuja, heinähakkeja, puulapioita, ”riivintooleja” ja muita esineitä lainataan usein elokuvaan. Esineistöä on yli 10 000 kappaletta, ja sitä digitoidaan parhaillaan. Aineistoa voi katsella internetissä osoitteessa www.suomenmuseotonline.fi laittamalla hakusanaksi ”Hinnerjoen Kotiseutuyhdistys ry”.

Kuva Marja Pääri

Kauttualla olevan A. Ahlströmin paperitehtaan omistajiksi tulivat 1938 Gullichsenit. Taiteen mesenaattina tunnettu Maire (o.s. Ahlström) ja hänen puolisonsa A. Ahlström Oy:n pääjohtaja Harry Gullichsen olivat läheisessä yhteistyössä Aino ja Alvar Aallon kanssa. Alvar Aalto suunnitteli Kauttualle useita rakennuksia, kuten Porrastalon (1938).

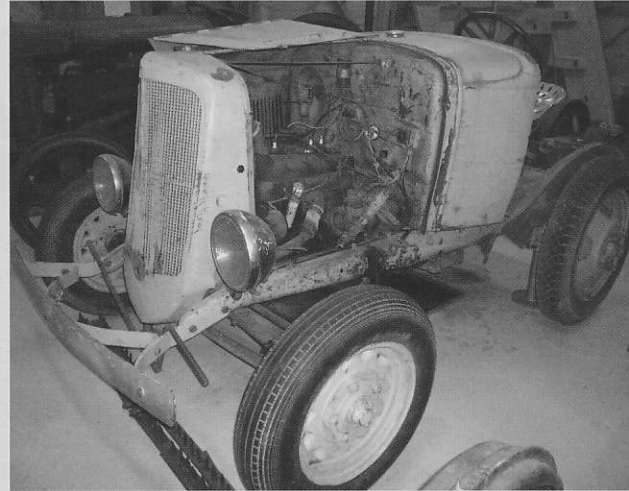
Kuva Tiina Miettinen

Sukututkij
Hinnerjoel
mäkitupa
kodin pih

Kuva Marja Päri

Risukarhella puhdistettiin vielä 1900-luvun alkupuolella perunamaata rikkaruohoista.

Tämä pieni traktori on Hinnerjoen maatalousmuseon nykyaikaisimpia koneita.

Kuva Marja Päri

Nostalgisia pakkauksia 1900-luvun alkupuolelta Hinnerjoen kotiseutumuseossa.

Katsottavaa riitti runsain määrin myös kotiseutumuseossa, joka jakautui eri ammatteja ja niiden tarvikkeita esitteleviin osastoihin. Mo-
ni pysähtyi pitkäksi aikaa katselemaan 1500 kahvikuppiparin kokoelmaa ja etsimään sieltä tuttuja Arabian malleja. Kotiseutumuseon puolella sukututkijoille tarjottiin vielä iltapäiväkahvit, joiden kanssa saatiin sämpylöitä ja ässäpiparien kaltaisia "Hinnerjoen korppuja".

Kaiken kaikkiaan päivä oli loistava. Keväinen satakuntalainen kulttuurimaisema, kauniit vanhat rakennukset, runsas tieto Euran alueen muinaisuudesta ja maukkaat ateriat täyttivät sukututkijat niin henkisesti kuin fyysisestikin.

Johanna Kurela

Hinnerjoen kotiseutumuseon kokoelmiin kuuluu mm. noin 1500 erilaista kahvikuppia.

Kuva Maria Pärri

HAAMUJA KAUTTUAN RUUKINKARTANOSSA

Kerrotaan, että Kauttuan ruukinkartanossa liikkuu valkean neidon haamu.

Tyttö oli ruukinomistaja Anders Henrik Falckin (1772–1851) lasten kotiopettaja, jota patruuna lähenteli. Ahdistelevaa patruunaa pakeneva neito huomasi avoimen ikkunan, hyppäsi siitä alas ja sai välittömästi surmansa taitettuaan niskansa.

Tapahtumasta pelästynyt patruuna kantoi tytön ruumiin yhdessä apumiehen kanssa kellariin ja palasi sitten takaisin sisälle, kaatoi itselleen lasin viskiä ja ryhtyi harkitsemaan tilannetta.

Hetken kuluttua patruuna havahtui mietteistään, kun ovi avautui ja vastikään kuollut neito käveli aulan poikki rappusille ja nousi niitä pitkin huoneeseensa vintille. Patruuna säikähti niin, että viski läikkyi lattialle.

Patruuna keräsi rohkeutensa ja seurasi neitoa huoneeseen. Siellä ei kuitenkaan ollut ketään, ja patruuna tajusi nähneensä aaveen.

Seuraavana päivänä patruuna tapasi nimismiehen ja kirkkoherran. He sopivat, että tyttö oli tehnyt itsemurhan ja että hänet haudataan kirkkomaan aidan ulkopuolelle.

Siitä lähtien monet ovat nähneet kartanossa, sen pihamaalla ja ulkorakennuksissa kulkemassa valkean neidon, joka yhä odottaa totuuden selvittämistä ja pääsyään siunattuun multa.

Kauttuan ruukinkartano on erinomainen paikka, jos mieli tavata kummituksia. Kerrotaan, että siellä liikkuu ikkunoita ja ovia availevan, taffelipianoa soittavan ja lauleskelevan valkean neidon lisäksi itse patruuna Falck samoin kuin musta rouva, päätön sotilas sekä jotkin alustalaiset arkisia askareitaan puuhaamassa.

Tapaus *Yli-Havanka*

Suvussamme on ollut sellaista epämääräistä perimätietoa, että Svante-papan isä Heikki Juhonpoika Suvela¹ oli ollut suuri hulttio. Pappa oli ollut hänen suhteensa varsin vaitelias ja kertonut isänsä tekosista enemmän vain vanhimmalle pojalleen Bruunolle, joka vuorostaan oli ollut myös vähäpuheinen – ehkä isänsä toivomuksesta. Kuitenkin kerrottiin esimerkiksi, että Heikki oli hävinnyt korttipelissä appiukkonsa hevosen, mikä oli vielä pientä sen rinnalla, että hän oli kuulemma pannut menemään myös korttipelissä appensa omistaman Virroilla sijainneen Havangan tilan.

Vuosia sitten lähdin Jukan, 13.9.2010 äkilliseen sairauskohtaukseen menehtyneen serkkuni jonka muistolle haluan omistaa tämän kirjoituksen, kanssa Vaasan maakunta-arkistoon ottamaan asiasta selkoa; silloin ei tämä nykyinen salamannopea sähköpostilla asiointi ollut vielä mahdollista. Ilmeni, että puheissa oli perää. Tila, tarkemmin sen osa, oli kuitenkin Havangan naapurissa, nimeltään Yli-Havanka.

Kolmannes Yli-Havangasta

Pappani äidin isä, torpparinpoika Juho Matinpöika, syntyi Virroilla vuonna 1825, ja hänen tuleva vaimonsa torpantytär Anna Antintytär vuotta aikaisemmin myös Virroilla. Juho-renki ja Anna-piika vihittiin vuonna 1847. Ennen vihkimistään he tavan mukaan ehtivät olla usean virtolaisen talon palveluksessa. Joulukuussa 1847 Patalanmajan Keski-Patalassa ollessaan pariskunnalle syntyi äitinsä mukaan Annaksi ristitty esikoinen, josta tuli pappani äiti. Keski-Patalaan Juho Matinpöjan ja Anna Antintyttären matka myös aikanaan päättyi.

Virtain rippikirja² tosiaankin mainitsee 25-vuotiaan Juho Matinpöjan Yli-Havangan isännäksi vuonna 1850. Tila oli tuolloin vielä melko nuori. Vanhan Ruoveden talonhaltijamatrikkelin³ mukaan Vaskiveden kylässä sijainnut Yli-Havanka oli uudistalo, jonka ensimmäinen isäntä oli Erkki Erkinpöika vuosina 1795–1799. Se siirtyi vuonna 1897 Rosenlewin omistukseen.⁴

Möhemmin Juhon titteliksi ilmestyy *bolagsman*⁵, yhtiömiies eli sellainen, joka teki talollisen kanssa jonkinlaisen yhteistyösopimuksen. Tällainen henkilö asui, mahdollisesti perheineen, ja teki työtä talossa saaden sovitun osuutensa tilan tuotosta. Juho ja Anna kuitenkin nimenomaan omistivat noin kahdeksan vuoden ajan kolmanneksen kyseisestä tilasta, minkä Vaasan maakunta-arkiston asiakirjat kertovat, mutta eivät niin selvästi, ettei ihmettelemisen aihetta jäisi.

Virtain ja Ähtärin kappelien kihlakunnan vuoden 1863 talvikäräjien pöytäkirjan⁶ pykälä 236 näet ilmoittaa, että Oskar Grönbladin johtaessa kihlakunnanoikeuden puhetta astui oikeuden eteen lautamies Kaapo Vasku, joka anoi talollinen Juho Matinpöjan Yli-Havangasta ja tämän vaimon Anna Antintyttären asiamiehenä näille lainhuudasta yhteen kolmasosaan eli 1/24 manttaaliin Vas-

kiveden kylän Yli-Havangan perintötilasta nro 6.

Yli-Havanka oli siis kokonaisuudessaan 1/8 manttaalin tila; ei kovin suuri tai verottajan silmissä arvokas. Tämän osuuden Juho ja Anna olivat 9.11.1861 tapahtuneella kaupalla ostaneet itselleen talollinen Kaapo Manunpöika Yli-Havangalta ja hänen vaimoltaan Liisa Matintyttäreltä ”maksettuna ja kuitattuna 190 hopearuplalla” sekä muin tarkemmin ehdoin ja varauksin. Kauppa-summasta saa jonkinlaisen käsityksen, kun muuntaa hopearuplat Suomen markoiksi, jotka otettiin käyttöön juuri noihin aikoihin. Muuntokerron on 4⁷, joten markoissa summa on 750. Kun tiedetään, että silloinen miehen päiväpalkka oli maataloustöissä keskimäärin talvella 65 penniä ja kesällä 1 marka 29 penniä eli koko vuoden aikana pyöreästi yhden markan tienoilla, vastasi tuollainen Yli-Havangan tilan kolmanneksen kauppa runsaan kahden vuoden maataloustöiden palkkatuloja.⁸

Muutaman vuoden renki- ja piikapalkalla ei tällaiseen omaisuuteen voinut päästä käsiksi, vaan Juhon ja Annan on tarvinnut ottaa ilmeisesti koko kauppasumma velkaa. Mutta keneltä tai mistä he moisen velan saivat? Ehkä myyjältä eli Kaapo Manunpöjalta. Varsinaista velkarahaa ei ehkä ole liikuteltu lainkaan, vaan on toimittu suullisen sopimuksen varassa.

Käsillä olevan lainhuudon asiakirjat eli kyseisen maatalaosuuden kolme julkista ja valituksetonta lainhuutoa, kolmas talvikäräjillä 1863, esitettiin kihlakunnanoikeudelle lainhuutopöytäkirjan 42. pykälänä. Sen johdosta Oskar Grönblad totesi lainhuudot toimitetuiksi. Saman todistaa myös kortistotieto⁹, jonka mukaan Yli-Havangan perintötilan kolmasosan kiinnekirja eli todistus, jolla tuomioistuin vahvisti kiinteistönsaannin kolmannen moitteettoman lainhuudon jälkeen, oli annettu 14.2.1863 Juholle ja Annalle.

Osuus Yli-Havangasta myytiin

Vuonna 1867 ilmestyy Yli-Havankaan perimätiedon mukainen näytelmän konna (?) eli 1845 syntynyt Ilvesniemen talollisenpoika Heikki Juhonpoika, josta tuli Juhon ja Annan vävy naituaan näiden tyttären Annan. Pari oli vihitty 30.12.1866. Anna synnytti 14.10.1868 pojan, joka ristittiin Heikki livariksi. Runsas puoli vuotta myöhemmin sekä Juho Matinpoika että Heikki Juhonpoika joutuivat perheineen lähtemään Yli-Havangasta. Heidät on merkitty saapuneiksi Vermaksen Nurminiemen torppaan vuonna 1870 suoraan Yli-Havangasta. Siinä kävi seuraavasti.

Virtain ja Ähtärin kihlakunnan 17.12.1869 pöytäkirjan 43. pykälän mukaan annettiin kolmannesta Vaskiveden kylän Yli-Havangan perintötilaa nro 6 koskeva ensimmäinen lainhuuto Kaapo Manunpojan veljelle talollinen Matti Manunpoika Yli-Havangalle,¹⁰ joka oikeuteen tuodun kauppakirjan mukaan saman vuoden toukokuun 25. päivänä oli 1000 markalla ostanut mainitun osan talollinen Heikki Juhonpoika (!) Yli-Havangalta ja hänen vaimoltaan Anna Juhontyttäreltä. Kauppakirja ja siihen liittyvä henkikirjoittajan todistus kopioitiin kihlakunnanoikeuden pöytäkirjaan. Ne on syytä esittää tässä sekavina mutta alkuperäisinä kokonaan.

Virtain ja Ähtärin kihlakunta 1869

Ensi kerta huudettu Ylihavangan perintötilaa N:o 6 Waskiveden kylässä 1/24 osa manttaalia Talokkalle ja myös appivaarini ja hänen vaimonsa suostumalla¹¹ Matti Ylihavangalle.

17. joulukuuta, § 43.

Talonmies Matti Emanuelinpoika Ylihavangan puolesta anoi Lautamies Kalle Salin ensimmäistä lainhuutoa tilasta sen kolmannelle osalle manttaalia Ylihavanka nimisestä perintötilasta N:o 6 Waskiveden kylää, eli neljäkymmenekymmenelle osalle manttaalia, jonka Matti Emanuelinpoika, nyt olemalla oikeuteen annetun kauppakirjan mukaan viime toukokuun 25 p:nä on tuhannen markan hinnasta ostanut Talonmies Heikki Juhonpoika Ylihavangalta ja hänen vaimoltaan Anna Juhontyttäreltä. Laadittu kauppakirja ja siihen liittyvä henkikirjoittajan todistus kopioitiin tähän sanasta sanaan ja kuuluvat näin:

"Tällä avoimella kauppakirjalla myyn minä allekirjoittanut ynnä vaimoni suostumalla #¹² Matti Manunpojalle Yli-havangalta **minun kauppakirjan kautta omistetun veromaani**¹³ Ylihavangan 1/24 manttaalia N:o 6 Waskiveden kylästä Wirtain pitäjässä Waasan läänissä Wirtain ja Etzerin kihlakunnassa, kaikin huoneineen ja tiluksineen, olkoot maata, peltoa, mettää, niittua, kalavettä eli muuta, mitään erottamatta, joka siihen kuuluu, vanhuudesta on kuulunut, eli vastaedes voidaan laittaa, hänen Matti Manunpojan Ylihavangalta omistettavaksi ja omana pidettäväksi keskenämme sovittuun hintaan Yksituhannen (1000) markkaa Suomen Hopia rahassa. Mainitusta hinnasta maksetaan minun appivaarini velkoja kuusisataa viisikymmentäyhdeksän (659) markkaa viisikymmentä (50) penniä ja loppujäännös hinnasta velkain maksettua maksetaan minulle kahden kuukauden kuluessa kolmesataaneljäkymmentä (340) markkaa viisikymmentä penniä, ja Matti Manunpojaan tulee maksaa Wirtain Lainamakasiiniin velaan kasvuaan, ja minä vastaan tältä vuodelta maasta menevät kulut ja veron, minun appivanhempieni elatuksesta tulee erittäin päätettäväksi ostajan kanssa.

Kaupan vastaamiseen velvoitan itseni lain jälkeen. Kaksi tällaista kirjaa on kirjoitettu, joista yksi on kummallekin annettu.

Suuremmaksi vakuudeksi olemme allekirjoittaneet todistajien läsnäollessa tämän kaupan vahvistaneet omakätisillä asuntamerkeillä joka tapahtui Ylihavangalla Toukokuun 25. päivänä 1869.

Heikki Juhonpoika Ylihavanka	Anna Juhontytär
myyjä	waimo
(puum.)	(puum.)

Toisella puolella tehtyyn kauppaan olemme suostuneet edellä kirjoitetulla ajalla ja paikalla.

Juha Matinpoika Ylihavanka	Anna Antintytär
myyjän appivaari	waimo
(puum.)	

Tähän toisella puolella kirjoitettuun kauppaan tydyn minäkin kaikin puolin ja lupaan puolestani sen viipittämästi täyttää edellä toisella puolella sanotulla ajalla ja paikalla.

Matti Manunpoika Ylihavangalta

Ostaja
(puum.)

Todistavat: ..."

Heikki Juhonpoika Yli-Havanka – eikä siis Juho Matinpoika – myi vaimonsa suostumuksella Matti Manunpojalle Yli-Havangalle omistamansa, Vaasan läänin, Virtain ja Ähtärin kihlakunnan, Virtain pitäjän Vaskiveden kylässä sijaitsevan Yli-Havangan tilan nro 6 veromaan ”kaikin huoneineen ja tiluksineen, olkoot maata, peltoa, mettää, niittua, kalavettä eli muuta, mitään erottamatta, joka siihen kuuluu, vanhuudesta on kuulunut, eli vastaa edes voidaan laittaa” 1000 markalla ”Suomen Hopia rahassa”. Mainitusta hinnasta oli määrä maksaa appivaarin eli Juho Matinpojan velkoja 659 markkaa 50 penniä ja velkojen maksun jälkeen Heikki Juhonpojalle kahden kuukauden kuluessa loput eli 340 markkaa 50 penniä. Ostaja Matti Manunpojan tuli maksaa Virtain lainamaksiin velka, myyjän eli Heikki Juhonpojan muut kulumassa olevan vuoden kulut ja verot. Myyjän appivanhempien elatuksesta päätettiin kauppakirjan mukaan erikseen ostajan kanssa.

Myyjä ja ostaja olivat todistajien läsnä ollessa vahvistaneet kaupan omakätisillä puumerkeillä, mikä tapahtui Yli-Havangalla 25.5.1869. Myyjinä olivat siis Heikki Juhonpoika ja vaimonsa Anna Juhontytär. Appivanhemmat Juho Matinpoika ja Anna Antintytär ilmoittivat kauppakirjassa suostuneensa tehtyyn kauppaan. Ostajana esiintyi Matti Manunpoika. Rekisteriviranomainen J. A. Nyström todisti Virroilla 12. marraskuuta 1869, että kaupassa omistajaa vaihtanut Vaskiveden kylän Yli-Havangan tilan nro 6 osa, jonka haltijaksi Matti Manunpoika säädösten mukaan merkittiin tulevana vuonna 1870, oli veromaan luontoista.

Kun asiakirjat oli luettu ja kun asiamies Kalle Salin kihlakunnanoikeuden 14.2.1863 Juho Matinpoika Yli-Havangalle ja hänen vaimolleen Anna Antintyttärelle antamalla kiinnekirjalla oli osoittanut, että he 190 hopearuplan hinnalla ja muilla ehdoilla olivat 9.11.1861 tilallinen Kaapo Manunpoika Yli-Havangalta ja hänen vaimoltaan Liisa Matintyttäreltä ostaneet nyt myytävän kolmasosan eli 1/24 manttaalia Yli-Havangan perintötilaa nro 6 Vaskiveden kylässä, sai asiamies poistua, minkä jälkeen oikeus päätti pitämässään kokouksessa myöntäjä anomukseen.

Päätös julistettiin, minkä jälkeen Vaskiveden kylän Yli-Havangan perintötila nro 6 huudettiin ensimmäisen kerran talollinen Matti Manunpoika Yli-Havangalle. Tämä lainhuuto, jota vastaan moitetta ei kuulunut, oli määrä julkistaa oikeuden istuntosalin oveen kiinnitettävällä ilmoituksella ja kuulutuksella käräjäkunnan kaikissa kirkkoissa.

Virtain-Ähtärin kihlakunnan syyskäräjillä 5.9.1870 tilallinen Matti Manunpoika Yli-Havangalle huudettiin lautamies Kalle Salinin pyynnöstä toinen kerta Yli-Havangan perintötilaa nro 6, jonka hän kauppakirjan mukaisesti oli 25.5.1869 ostanut Heikki Juhonpojalta ja Anna Juhontyttäreltä 1000 markalla sekä muilla kauppakirjassa nimeytyillä ehdoilla, mikä merkittiin. Kolmas Yli-Havangan perintötilaa koskeva lainhuuto Matti Manunpojalle oli Virtain ja Ähtärin kihlakunnan talvikäräjillä 16.2.1871. Näin omistajan vaihtuminen oli saanut lain voiman.

Mistä pelattiin?

Osasta Yli-Havangan tilaa oli siis tehty kaksi laillista kauppaa kauppakirjoineen ja lainhuutoineen. Alkuperäiset kauppakirjat näyttävät kyllä melko merkillisiltä monine yliviivauksineen ja korjauksineen. Mutta kuitenkin: Juho Matinpoika ja vaimonsa Anna Antintytär olivat omistaneet kolmanesta Yli-Havangan tilasta noin kahdeksan vuoden ajan.

Miksi tämä osuus myytiin? Tässä valistuneet arvaukset olisivat tarpeen, sillä asiakirjat eivät sitä kerro. Suuret nälkävuodet olivat juuri ja juuri takana, mutta niiden vaikutuksesta ei ole merkkejä. Yksi syy olisi, etteivät Juho Matinpoika ja Anna Antintytär olleet pystyneet riittävästi lyhentämään velkaansa. Jos Juho oli velkaa tilan isomman osan omistajalle eli Kaapo Manunpojalle, oli tämä ehkä painostanut Juhoa myymään, kun ostajakin eli Kaapon veli Matti oli tiedossa.

Yllättävää kuitenkin on, että kauppakirjassa luki ”minun kauppakirjan kautta omistetun veromaani” tarkoittaen Heikkiä. Vaasan maakunta-arkistosta saamani tiedon mukaan sellaista kauppaa ei kuitenkaan ollut tehty eikä lainhuutoja rekisteröity, joiden perusteella Heikistä olisi jossakin vaiheessa tullut Yli-Havangan kolmanneksen todellinen omistaja. Ovatko siis edellä siteeratut viisi sanaa tulkittava siten, että suostuessaan kaupan tekoon appivanhemmat samalla nostivat vävynsä jotenkin tilapäisesti omistajan asemaan, koska kukaan ei kai voi myydä toisen omistamaa kiinteistöä; Heikki todennäköisesti oli halunnut myyntiä.

Ensimmäisen kaupan hinta 190 hopearuplaa oli Suomen uudessa rahassa 750 markkaa. Jos ajatellaan, että alun perin koko tämä kauppasumma oli velkaa, mikä ei välttämättä pidä paikkaansa mutta on luultavaa, ja kun kauppakirjan mukaan appiukon velkojen maksuun käytettiin 660 markkaa, olisi Juho Matinpoika pystynyt maksamaan velkaansa 90 markkaa.

Omituisinta on, että appivaarin velkojen maksun jälkeen jäänyt erä piti maksaa vävyllä eikä appivaarille – vaikkakin tämän suostumuksella. Mutta mihin oli appivanhempia suostuteltu? Ehkä vain siihen, että Yli-Havangan osa ylimalkaan myydään, mutta kauppasumman jakamisesta velanmaksuun ja vävyllä tulevaan osaan he eivät ehkä tienneet mitään. Kun vävyllä maksettava osa ole merkitty kauppakirjaan, oli lukutaidottoman apen myöhäistä vaatia osuuttaan. Tällaisen ”järjestelyn”, jossa sekä Kaapo että Matti Manunpoika ovat jotenkin saattaneet osallistua, tuloksena Heikki Juhonpojalla olisi kuitenkin ollut panosta peliin pantavaksi, muutoin ei, sillä edellä esitetyn laskutavan mukaan vastasi vävyn saama summa noin yhden vuoden ansioita maataloustöissä. Puheissa onkin saattanut siinä mielessä olla perää, että Heikki Juhonpoika oli juuri tämän kauppasumman kolmanneksen sitten korttipelissä ja muussa hummauksessa tyystin menettänyt. Mutta tämä kaikki on arvailua.

Juho Matinpoika oli jälkimmäisen kaupanteon aikoihin noin 44 vuotta vanha. Häntä ei siis siinä vaiheessa voinut vaivata minkäänlainen vanhuu-

denheikkous tai -höperyys. Appivanhemmat jäivät ilmeisesti puille paljaille. Kauppakirjassa mainittua Juhon ja Annan elatusta ei liene järjestetty mitenkään, sillä he jatkoivat renki- ja piikalinjalta vielä kauan.

Yli-Havangan jälkeen

Vuonna 1870 Juho löytyy aluksi Virtainkylän Vermaksen Nurminiemen torpparina Annansa kanssa; sinne he olivat tulleet suoraan Yli-Havangasta. Samasta paikasta löytyy myös itsellinen Heikki Juhonpoika perheineen. Vuonna 1883 edelliset siirtyivät Nurminiemestä Patalanmajan Keski-Patalaan, jossa Juholla oli rengin ja Annalla piian pesti. Parin vuoden kuluttua he olivat Sipilässä renkinä ja torpparina noin 10 vuoden ajan. Juho Matinpoika kuoli Keski-Patalassa vuonna 1904 rintatautiin 78 vuoden ikäisenä ja Anna Antintytär myös Keski-Patalassa vuonna 1908 influenssaan lähes 84 vuotta vanhana.

Virtain syntyneiden ja kastettujen luettelossa on merkintä pappani Svantten syntymästä 1.11.1884. Pappi ei ole ollut kovin varma isän tittelistä. Hän on näet merkinnyt varmuuden vuoksi isän Heikki Vermaksen nimen yhteyteen "Irt[olainen], R[en]ki, Its[ellinen]". Sukunimi Vermas viittaa siihen, että perhe asui tuolloin tämännimisessä talossa. Jäljellä olevina vuosinaan ei Heikillä ollut minkäänlaista titteliä, paitsi aivan viimeisinä elinvuosinaan. Vuosien 1888–1897 rippikirjaan¹⁴ hänelle on kuitenkin tullut kaksi huomautusta, toinen on "ontuva" ja toinen "nro 255". Jälkimmäinen on rikoskirjan numero ja sen mukaan Heikki Nurminiemeä oli sakotettu vuoden 1876 talvikäräjillä 60 markalla ensimmäisen kerran viinanmyynnistä. Mistään muusta hän ei ollut joutunut kiinni.

Anna Juhontytär kuoli Virroilla 1896, kuolinsyyksi mainitaan rintatauti. Heikki meni uusiin naimisiin vuonna 1859 syntyneen Karoliina Saulintytär

Suvelan kanssa, jonka huomautuksissa on, että hänen oli ripitetty salavuoteuden johdosta, ilmeisesti synnytettyään kaksi "äpäralasta".

Vuosisadan vaihteen tienoilla Heikki Juhonpoika Suvela löytyy Virtain Ala-Herrasen itsellisten joukosta¹⁵ pesueensa kanssa. Mukana ovat uusi vaimo Karoliina, lapset Heikin ensimmäisestä ja toisesta avioliitosta sekä uuden vaimon "äpäret". Tuleva pappani Svante joutui tai pääsi tästä porukasta eroon, sillä hänen kohdallaan on huomautus: "Ruovedelle 25.9.1898. Rantapusun ottopoiika." Pappaa ei liene pidettävä nk. huutolaispoikana, sillä hänen muuttokirjassaan lukee mm.: "Kasvattina Janne Rantapusulla (adopteerattavana)."

Ala-Herrasen mäkitupalainen Heikki Juhonpoika Suvela kuoli vuonna 1920 vanhuudenheikkouteen 75 vuoden ikäisenä.

Seppo Randell

Viitteet

¹ Heikin tädistä Mariasta, jota syytettiin lapsenmurhasta, olen kertonut Orpanassa 2/2006.

² 1842–1852, s. 142.

³ Mauno Jokipii ym.: Vanhan Ruoveden historia I:2, Jyväskylä 1990, s. 212.

⁴ Kiinnekirja Rosenlewille 4.5.1897. Vaasan maakunta-arkisto.

⁵ Virtain rippikirja 1860–1867, s. 448.

⁶ Vaasan maakunta-arkisto.

⁷ Suomen taloushistoria 3, toim. Kaarina Vattula, Tammi, Helsinki 1983, s. 470.

⁸ Vattula, mt., taulukko 13.1, s. 407.

⁹ Vaasan maakunta-arkisto.

¹⁰ Vaasan maakunta-arkisto.

¹¹ Yliviivaus originaalissa.

¹² Puumerkki.

¹³ Lihavointi Seppo Randellin.

¹⁴ S. 1305.

¹⁵ Virtain rippikirja 1898–1907, s. 1119.

Etsitään uutta KOKOUSSIHTEERIÄ JA RAHASTONHOITAJAA

Seuran toimihenkilöstöön on tulossa muutoksia. Nykyinen kokoussihteeri Hilja Toivio ja rahastonhoitaja Marja Laine ovat esittäneet toiveensa jättää tehtävänsä seuran hallituksessa. Nyt etsimme uusia mukavia taitajia heidän tilalleen. Tarjoudu tehtävään tai ehdota siihen sopivaa ystävääsi!

Tehtävään ei tarvitse hypätä kylmiltään. Sihteeri- ja rahastonhoitajaehdokkaat saavat osallistua seuran hallituksen kokouksiin jo syksyllä 2011, ja Hilja ja Marja luonnollisestikin opastavat seuraajansa tehtäviinsä ja auttavat tarvittaessa jatkossakin. Kysy tehtävistä Hiljalta tai Marjalta (yhteystiedot lehden etukannen sisäpuolella).

Tervetuloa mukaan seuran aktiivitoimijaksi!

Riimuruotsia ja Runebergin kieltä

Muihin harjoituksiin

Kristina Magnusdotterin kirje vuodelta 1515 tai 1516

Hederwerdughin herre mester Powal, domprowest i Abo, syn keriste moderbroder oc elskeligiste fader, ødmjukeliken sendis thette.

Aue Maria gracia plena. Myn dotterlige ødmyukt met wndzskyllige tienst nw oc altið sendt met Gudh. Werduge herre, myn elskelige keriste fader, vnfig iach iders kerlige scriffuile oc faderlige rod nw for nogre daga, huilke jach myket kerlige anamade met then del i mik sende, thet ider løne alzmectoghen Gudh met mykit annad got i mik offortiaent haffuen altiðe bewist. Men i sama scriffuelse vnderstod jach mik wara illa beførðh oc besagd for iders faderlige werdighet, thet mik ekki kunde annars vtan illa behaga, thet ær at jach skulde sende ider faderlige werdighet spe ord, thet then alwollogh Gud kenne oc mik witne skal bæra ath jach ikke giort haffuer ey heller thenkt haffuer göra och ey heller göra ma i nogre motte; thy iders faderlighet ekki thet i nogra motta fortienth haffuer, vtan største tack, æra, heder oc wërdo, och jæmwel vilde jach fførre vpbæra spe oc spot aff al werdens menniskior æn ider eth ord tiltala, thet ider skulde mistækkias, oc mykit mindre sænde met frømende folk; alzwolloghen Gudh forlate then mith bood haffuer til iders faderlighet waridh i thet ærendet; och i for Gudz skuld oc hanss signade moder Marie mik forlate werdighinss myn broth, thet mik offuersakt ær. Æn met Gudz hielp om sanninden ma nogan framgong haffua, tha ær jak ikke brwtzigen i the ærende. Och epter iders faderlige werdighet rod vil jach her epter mik vel taga til wara ath then jak giszer mith bod haffuer gongit i thette ærende, skal ikke i myne ærende haffua møde framelis, hwaske til santh eller osanth, til huilkit mik Gudh oc sanctus Thomas ma hielpa etc. Jtem myn kerste fader, om thet i forwnder at jach inte bod haffuer hafft til iders werdighet sidan myn kere moder her war, haffuer jach ther vdi ingen genstride haffth vtan myn eghen vanskilse mik thet fortaget haffuer och endels ath jac inted got kan met iders faderlighet fortiene eller forsykke, heltz met swadane bod som nw nyliga haffuer gongit millan iders faderlighet oc mik, mik oc inted annad brister, vtan jach nw motte faa iders werdighet wenskap och hyllest ighen, then jach formerker mig nw haffua vtan min brwth mysth. Nær jach hør och bespør ider helbrygd wara och wel gaa i handh haffuer jach nog, thet kenne Gud oc sancta Birgitta, them jach iders faderlige werdighet ødmjukelica oc wyrdelige befeller til æwigh tiid. Ex Nadendal sabbato post dominicam Pastor bonus etc. sine signeto. Eders fatige dottersyster Cristina Magnusdotter.

Lähde: FMU 5799. Julkaistu myös Internetissä *Diplomatarium Fennicumissa* osoitteessa <http://vesta.narc.fi/df/>. Alkuperäistä paperiasiakirjaa säilytetään Helsingin yliopiston kirjastossa.

Vanhan ruotsin kielen ymmärtämistä harjoitellaan tekstien avulla. Vasemmalla on Kristina Magnusdotterin vuodelta 1515 tai 1516 peräisin oleva kirje translitteroituna ja oikealla on tekstiin liittyviä monivalintakysymyksiä.

Jyväskylän yliopiston internetsivuilla on kiinnostava Runebergistä riimuihin -niminen sivusto, jonka avulla voi opiskella vanhaa ruotsia. Tämä aineisto on tarkoitettu kaikille, jotka tarvitsevat ruotsin kielen vanhojen muotojen ymmärtämystä.

Sivustolla voi perehtyä perinpohjaisesti ruotsin kielen vanhoihin muotoihin ja kielihistoriaan, sanastoon ja vanhoihin käsitteisiin.

Aineistoa on kaikilta ruotsin kielen kehityskausilta aina riimuruotsista alkaen klassiseen ja nuorempaan muinaisruotsiin, vanhempaan ja nuorempaan uusruotsiin sekä nykyruotsiin. Sukututkijaa hyödyttävät parhaiten vanhemman uusruotsin (1526–1732) ja nuorempaan uusruotsin (1732–1906) kauden tekstinymmärrysharjoitukset.

Kielistä kiinnostuneen kannattaa kuitenkin tutustua myös riimuruotsin (800–1225) ajan sivuihin. Sivustolla kerrotaan riimujen historiasta ja translitteroinnista ja annetaan riimuavain, jonka avulla voi kääntää riimukiviin kaiverretut tekstit nykykirjaimille.

Kieltä voi harjoitella lukemalla alkuperäisistä asiakirjoista nykykirjaimille litteroituja tekstejä. Tekstien yhteydessä on monivalintatehtäviä, joilla voi testata, onko ymmärtänyt sisällön oikein.

Muihin harjoituksiin

VALITSE OIKEAT VAIHTOEHDOT

Näytä kaikki kysymykset kerralla

< 1 / 4 >

Mitä kirjoittaja kertoo itsensä ja enonsa välisestä kirjeenvaihdosta?

- A. ? Hän ei ollut kuullut pitkään aikaan mitään enostaan ja toivoi, ettei tämä ollut sairastunut.
- B. ? Hän oli vastikään saanut enoltaan kirjeen.
- C. ? Eno oli kyllä kirjoittanut hänelle, mutta hänellä ei ollut ollut aikaa vastata.

Muihin harjoituksiin

Kauniisti kaiverrettujen riimukivien sisältö avautuu Runebergeistä riimuihin -internetsivuston avulla. Tämä riimukivi on Ruotsin Lundin Riimukivikumulta.

Harjoitteluteksteissä on mm. ote Maunu Eerikipojan kaupunginlaista, tuomiokirje Tennilän kärkeä (1390), Sääksmäen käräjäpöytäkirja (1507), ote Agneta Hornin päiväkirjasta (1645), Huittisten käräjäpöytäkirja (1551), Per Brahen kirje (1640), Tammissaaren tuomiokirja (1673), Carl von Linnén kirje (1790-luvulta) ja ote Henrik Forsiuksen väitöskirjasta (1757).

Johanna Kurela

www.jyu.fi/gammalsvenska/index.htm

Säveltäjä, klarinetisti Crusellin elämää ja sata

Vuosi 2011 on juhluvuosi Uudessakaupungissa, sillä heinäkuussa siellä järjestettiin Crusell-viikko 30. kerran. Viikon ohjelmassa oli mm. kansainvälinen fagottikilpailu. Säveltäjä Bernhard (Berndt) Crusellin muistoa vaalii Suomessa Crusell-seura ja Ruotsissa Crusellska Stiftelsen. Säveltäjä oli sukujuuriltaan satakuntalainen.

Bernhard Henrik Crusell oli kansainvälisesti tunnetuin suomalainen säveltäjä ennen Jean Sibeliusia.

Bernhard Henrik Crusellin isä oli porilainen kirjansitojamestari Jakob Crusell (1743–1804). Säveltäjän äiti, Margareta Elisabet Messman (1749–1798), joka oli Jakob Crusellin toinen vaimo, mainitaan julkaisuissa tavallisesti vain nimeltä.

Miten Bernhard Henrik (Berndt Henric) Crusell, kirjansitojan poika, onnistui hankkimaan itselleen riittävän koulutuksen ja luomaan suojelija- ja ystäväverkoston, jonka turvin hän saattoi nousta Keski-Euroopan musiikkielämän huipulle 1800-luvulla klarinettivirtuoosina ja säveltäjänä?

Sääty-yhteiskunnan säännöt 1700-luvun Suomessa olivat varsin tiukat. Aatelisväkeä, miehiä, naisia ja lapsia oli maassamme noin 2000 henkeä, vain neljä promillea kansasta. Hekin jakaantuivat vielä kreivilliseen, vapaaherralliseen ja alempaan aateliin kuuluviin sukuihin. Avioliittoja järjesteltäessä perheen sukutausta ja varallisuus punnittiin hyvin tarkasti. Mikäli aateliin kuulumaton mies oli upseeri, suurporvari tai pappi hänet saatettiin kelpuuttaa aatelisneidon puolisoiksi. Suotuisa naimakauppa saattoi jouduttaa miehen virkauraa.

Crusellin porilaiset sukujuuret

Crusell-suvun esi-isät Lars Hindersson ja hänen poikansa Matts Larsson Kruusi mainitaan Ulvilan Kukonharjan ratsutilallisina jo 1600-luvulla. Heidän tiedetään toimineen myös nimismiehinä. Viimeksi mainitun poika Johan Mattsson Kruus muutti Po-

riin ja sai kaupungin porvarin oikeudet. Hän asui Torikorttelissa perheineen jo 1679.

Johanille syntyi 2.7.1693 poika, Henrik, joka kouluttautui kirjansitojaksi Turussa. Kisällikirjan hän sai nimellä Heinrich Crusell. Mestarinoikeudet saatuaan hän toimi kotikaupungissaan paitsi kirjansitojamestarina myös kirjakauppiaana, jolla oli palveluksessaan myös kolportöörejä, kiertäviä kirjakaupustelijoita.

Henrik Crusellin ensimmäinen puoliso oli Kata-rina Åberg (1710–1748). He saivat yhdeksän lasta. Toisen puolisonsa Helena Maria Tocklinin (1723–1768) kanssa Henrikillä oli lisäksi viisi lasta. Perhe joutui taloudellisiin vaikeuksiin, kun Henrik kuoli 23.8.1756, viitisen kuukautta ennen nuorimman lapsensa Henrikan syntymää.

Ainoastaan Henrik Crusellin vanhimmalla pojalla Nils Crusellilla oli taloudelliset mahdollisuudet suorittaa akateeminen loppututkinto. Nils palveli aluksi Turun jalkaväkirykmentin pastorina ja päätyi säveltäjän synnyinvuonna 1775 Espoon kirkkoherraksi. Hänen poikansa Nils Henrik Crusell, säveltäjän serkku, toimi myös sotilaspappina. Hän haavoittui Ruotsinsalmen taistelussa 1798 ja joutui venäläisten sotavangiksi Pietarin lähelle Oranienbaumiin.

Henrikin kaksospojat Kristian ja Jakob Crusell syntyivät 29.12.1743. Kristian eli vain puolentoista vuoden ikäiseksi. Jakob Crusell, säveltäjän isä, lähti 15-vuotiaana Tukholmaan 1758 kirjansitojan oppiin. Hän hankki toimeentulonsa Uudessakau-

suntalaisia sukujuuria

pungissa kirjansitojamestarina ja kahvilanpitäjänä. Siellä hänet vihittiin Helena Ylanderin (1744–1768) kanssa avioliittoon, joka jäi lapsettomaksi.

Toisen puolison Margareta Elisabet Messmanin kanssa Jakobilla oli neljä lasta: Jakob Fredrik, Johan Henrik, Anna Katarina ja Bernhard Henrik. Heistä vain tuleva säveltäjä Bernhard Crusell saavutti aikuisiän.

Messman, satakuntalainen sotilassuku

Crusellin äidin, Margareta Elisabetin juurista tiedetään, että Messmanit olivat ilmeisesti saksalaisperäistä sotilassukua. Crusellin äidin isoisä Axel Fredrik Messman (1689–1773) palveli eri tehtävissä mm. Porin jalkaväkirykmentissä ja erosi palveluksesta luutnanttina. Hänen virkatalonaan oli 1723–1741 Anian puustelli Vesilahdessa. Eläkkeelle jäätyään hän omisti Kollasen tilan Karkussa 1742–1756.

Axel Messman osallistui vuonna 1718 kenraali Karl Gustav Armfeltin johtamaan sotaretkeen Norjassa. Vuoden 1719 alkupäivinä Armfelt lähti Trondheimistä paluumatkalle Ruotsiin mukanaan noin viisituhatta sotilasta. Jämtlannin tuntureilla joukon yllätti lumimyrsky. Heistä eksyi ja paleltui tuntureille 3450 miestä. Silloinen vänrikki Axel Messman selviytyi tästä hirvittävästä katastrofista Ruotsiin, missä hänet vihittiin Elisabet Katarina Sneckin kanssa avioliittoon.

Margaretan isä, vääpeli Berndt Fredrik Messman syntyi 20.3.1720 Enångerissa Ruotsissa ja palveli Porin jalkaväkirykmentissä. Vääpelin virkatalona oli Kokemäellä Kiettareen saaren Purri 1749–1772. Hän omisti Tiisan tilan Huittisissa Sampun kylässä 1793–1797.

Berndt Messman avioitui kolme kertaa. Hänen ensimmäinen vaimonsa oli Anna Magdalena von Qvanten, jonka isä, Gustav Johan von Qvanten, oli balttilaista, 1600-luvulla aateloitua sotilassukua ja äiti Gertrud Margareta von Phaler. Toinen vaimo oli Agneta Katarina Vallens ja kolmas Hedvig Wegelius, Karkun kirkkoherran Gabriel Wegeliuksen tytär.

Näistä avioliitoista syntyi 18 lasta, joista 11 eli aikuisikään. Bernhard Crusellin äiti, Margareta, syntyi Sahalahdella vuonna 1749 ja oli näistä lapsista vanhin.

Nuorin Messmanin tyttäristä, Maria Helena (myöh. Maria Sofia) Messman syntyi Harjavallassa vuonna 1784, jolloin hänen sisarensa Margaretan poika Bernhard Crusell oli jo 8-vuotias. Maria

Crusellin 11-läppäinen klarinetti, joka on puksipuuta ja jonka liitinrenkaat ovat norsunluuta. Soittimen on valmistanut dresdniläinen H. Grenser. Kuva Musik- & Teatermuseumin esitteestä (Tukholma 2011)

Helena sai puolisoikseen vääpeli Sebastian Alexander Roupén, jonka vanhemmat olivat majuri Kasper Roupé ja Katarina Maria von Konow. Heidän kauttaan Crusellien sukulaisverkostoon kuuluivat von Pfaler- ja von Qvanten -sukujen lisäksi Gripenbergien ja von Essenin aatelissuvut. Nämä kaikki asuivat pienellä alueella Hämeessä ja Ylä-Satakunnassa, nykyisellä Pirkanmaalla. Heidän kotipitäjiään olivat mm. Sahalahti, Lempäälä, Akaa, Vesilahti, Pirkkala, Suodeniemä, Tyrvää, Karkku, Kiikka, Kokemäki ja Huittinen.

Tuskin Bernhard Crusell sai sukulaisiltaan minäkäänlaista taloudellista tai muutakaan tukea, koska nämä eivät pystyneet edes kaikkia omia lapsiansa kouluttamaan. Todennäköisesti Crusellin myöhemmät tukijat ja suojelijat Helsingissä ja Tukholmassa muistivat suosituskirjeissään suojattiaan esitellessään kertoa 1700-luvun korukielellä tämän nuoren, lahjakkaan muusikon suonissa virtaavan myös "jalosukuista verta".

Alkuopinnot Nurmijärvellä ja Viaporissa

Kirjansitojamestari Jakob Crusellin perhe muutti Uudestakaupungista Nurmijärvelle, ensin kirkonkylään, sitten Perttulan kylään Bernhardin ollessa 8-vuotias. Muistelmissaan Crusell kertoo päässeensä Numlahden kartanon herran, kapteeni Erik Lorentz Armfeltin suosioon. Bernhardilla oli mahdollisuus seurata pitäjän kanttorin johtamaa Armfeltin perheen lasten opetusta.

Naapurikylässä asui Uudenmaan rykmentissä palveleva klarinetisti Erik Westerberg. Hänellä oli Bernhardin ikäinen poika, Kristian, joka opetti Bernhardin soittamaan klarinettia. Bernhard opet-

ti vuorostaan Kristianin lukemaan ja kirjoittamaan. Bernhard aloitti muusikon ja sotilaan uransa vapaaehtoisena klarinetinsoittajana Viaporissa. Siellä hän opiskeli musiikin lisäksi ranskan kieltä. Bernhard palveli saaristolaivastossa Kustaa III:n sodan aikana 1788–1790.

Viaporissa Erik Armfelt esitteli 12-vuotiaan Bernhardin upseeritovereilleen. Majuri Olof Gabriel Wallenstjerna mieltyi lahjakkaaseen poikaan, otti hänet suojatikseen ja klarinetistiksi yksikköönsä, Leskikuningattaren henkirykmentin soittokuntaan.

Mahtava urakehitys Tukholmassa

Olof Wallenstjerna siirrettiin 1791 joukko-osastoi-
neen Tukholmaan, jonne Bernhardkin seurasi hol-
hoojaansa. Siellä hän opiskeli musiikin teoriaa ja
sävellystä opettajinaan Daniel Britz sekä "Abbé"
(Georg Josef) Vogler. Tukholmassa alkoivat myös
saksan ja italian kielten opinnot.

Pääkaupungissa Crusell nimitettiin 16-vuotiaa-
na edellä mainitun rykmentin musiikinjohtajaksi
ja vuonna 1792 hänet kiinnitettiin Kuninkaallisen
hovikapellin (oopperan orkesterin) klarine-
tistiksi Voglerin suosituksesta. Crusell työskente-
li hovikapellissa vuodet 1793–1833. Näinä vuosi-
na hän sävelsi oopperan *Den lilla slavin* (Pieni
orjatar) ja käänsi ruotsin kielelle mm. libretot oop-
peroihin *Figaron häät*, *Sevillan parturi* ja *Fidelio*.
Hänen käännöstöitään pidettiin erittäin korkeata-
soisina ja niiden perusteella hänet kutsuttiin Ruot-
sin arvostetuimman kirjallisen yhdistyksen Götiska
förbundetin jäseneksi. Hänet nimitettiin myös Ku-
ninkaallisen Wasa Ordenin ritariksi. Monien mui-
den töidensä ohella Crusell johti vuodesta 1818
kesäisin Linköpingissä toimineiden Kuninkaallisten
henkivartiokaartien soittokuntaa.

Bernhard Crusellin perhe

Vuonna 1799 Bernhard Crusell vihittiin Anna So-
fia Klemmingin (1771–1855) kanssa. Heidän

Bernhard Henrik Crusellin vapaamuurarivaakuna vuodelta 1825. Sen yläreunassa on latinaksi teksti "Kultaisen lyyran ritari" ja alareunassa "Surumielinen soi täyteläisimmin", joka saattaa viitata hänen kuuluisaan f-molli-konserttoon-
sa. Kuva Svenska Frimurare Ordens Museum, Tukholma

kaikki lapsensa syntyivät Tukholmassa.

Crusellin esikoinen, Sofia, syntyi 24.4.1801. Hänen puolisonsa (1821) oli Kuninkaallisen hovi-
kapellin saksalaisyntyinen fagotisti Frans Carl Pre-
mayr (Preumayr), jolle Crusell omisti teoksensa
Consertino f-molli orkesterille ja fagotille. Heillä
oli kolme lasta.

Perheen ainoa poika Berndt (Bernhard) August
syntyi 5.1.1803. August opiskeli Uppsalassa ja val-
mistui juristiksi. Hän palveli Svean ja Götan hovioi-
keuksissa notaarina ja viskaalina. August Crusell
kuoli naimattomana 6.10.1843.

Perheeseen syntyi vielä kolme tytärtä: Emilia
1805, Maria 1806 ja Fredrika 1813. Emilia ei saa-
vuttanut aikuisikää, Mariakin menehtyi kihlattuna
morsiamena jo 17-vuotiaana ja Fredrika kuoli nai-
mattomana 1864.

Matkalla kansainväliseen maineeseen

Crusellin ensimmäinen ulkomainen opinto- ja
esiintymismatka suuntautui vuonna 1798–1799
Saksaan, Berliiniin. Siellä hänen opettajanaan toi-
mi Franz Tausch, jota pidetään saksalaisen klari-
netinsoiton pioneerina. Myöhemmällä matkallaan
1803 Crusell kävi Tauschia tapaamassa. Crusell it-
se kertoo tapaamisesta, että Tauschin tytär ja puo-
liso ottivat hänet vastaan iloisin syleilyin, mutta
isäntä itse vaikutti flegmaattiselta.

Crusellin toinen Keski-Euroopan matka 1803–
1804 Hampuriin, Pariisiin, Strassburgiin, Leipzigiin,
Dresdeniin ja Berliiniin kesti lähes seitsemän kuu-
kautta. Suurimman osan ajasta hän vietti Pariisissa.
Crusellin matkaseurana oli diplomaatti, paro-

Kuva Kauko Karjalainen

Crusell kädessään Venäjän
keisari Aleksanteri I:lle omis-
tettu Klarinettikonsertto
f-molli, jota pidetään hänen
kypsimpänä ja korkeatasoi-
simpana työnään. Muoto-
kuvan on maalannut
Johan Gustav Sandberg
vuonna 1826 ja sitä säilyte-
tään Tukholman Kuninkaalli-
sen musiikkiakatemian
kokoelmissa.

ni Jean François Bourgoing, Ranskan lähettiläs, jonka avulla nuori muusikko saattoi solmia suhteita musiikki-maailmanmerkkihenkilöihin ja poliittisiin vaikuttajiin.

Pariisissa hän harjoitti sävellysoopintoja François Joseph Gossecin ja Henri Montan Bertonin johdolla. Siellä hän tapasi Ranskan maineikkaan klarinetistin Jean-Xavier Lefèvren ja tutustui säveltäjiin ja muusikoihin, kuten Pierre Rode ja Rodolfo Kreutzer. Itse hän tuli tunnetuksi taitavana sooloklarinetistina, joka seurasi tiiviisti oopperaesityksiä ja konsertteja sekä kävi myös taidenäyttelyissä. Matkakirjoissaan hän kritisoi näkemäänsä ja kuulemaansa joskus hyvinkin ankarasti, mutta antaa myös ihailevaa tunnustusta hyvistä suorituksista. Hänen mielenkiintonsa kohdistui myös ranskalaiseen kuurojen ja sokeiden erityisopetukseen sekä konservatorioden toimintaan.

Matkan aikana Crusellilla oli mahdollisuus esiintyesään soittaa säveltämänsä musiikkia ja tarjota sävellyksiään kustantajille. ”Säveltämisen kannalta Pariisin matka merkitsi käännekohtaa, sillä vasta sen jälkeen hänen uransa säveltäjänä voidaan varsinaisesti katsoa alkaneeksi.” (Fabian Dahlström)

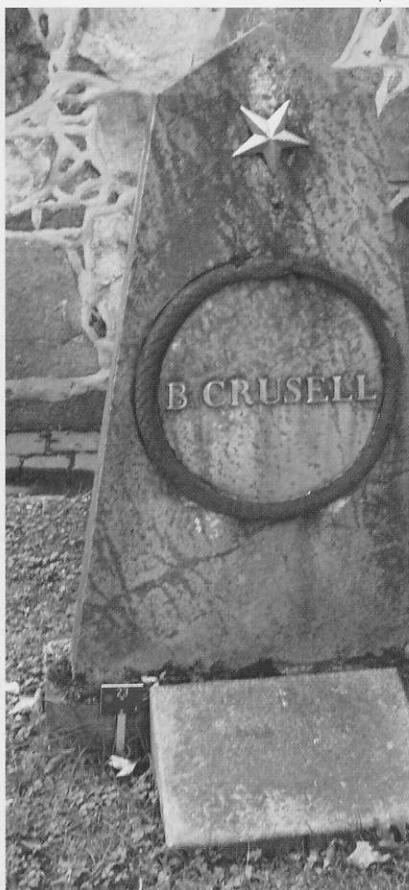
Vuoden 1811 Crusellin matka suuntautui Leipzigiin, missä hänen tavoitteenaan oli saada itselleen kustantaja ja vahvistaa entisiä ystävyysuhteita sekä solmia uusia. Vuoteen 1814 asti hänen teostensa kustantamisesta vastasi A. Kühnel – Bureau Musique ja sen jälkeen C. F. Peters.

Terveys horjuu

Oman kertomansa mukaan Crusellin terveys oli ollut lapsesta asti heikko, mutta 1820-luvulle tullessa oireet pahenivat. Hän kärsi mm. vatsan vaivoista, huimauksesta ja hermosäryistä. Esiintymiset vähenivät, ja sooloklarinetistin parhaat vuodet olivat ohi.

Vuonna 1822 Crusell kävi Karlsbadissa (Karlovy Vary) yhdessä kuuluisan kemistin, lääketieteen ja farmasian professori Jakob Berzeliuksen kanssa hoitamassa terveyttään. Berzeliuksen seurassa Crusellilla oli tilaisuus tutustua saksalaisiin tiedemiehiin ja tutkijoihin. Berliinissä hän oli pankkiiri Mendelssohnin perheen vieraana ja piti 13-vuotiaasta Felix -poikaa erinomaisena pianistina ja lupaavana säveltäjänä. ”Hänen sävellyksistään voi heti havaita nerouden ja hyvän koulun tunnusmer-

Kuva Klas Grönqvist

Crusell on haudattu vuonna 1838 Solnan kirkon viereen Tukholmassa. Hautakivi on obeliskin tai katkaistun pyramidin muotoinen. Sen keskikohdalla, nimen ympärillä on häntäänsä suussa pitävä käärme, ikuisuuden vertauskuva, ja sen yläpuolella viisakarainen tähti.

Muistolaatta Uudenkaupungin Myllykatu 6:ssä.

kit”, kertoo Crusell. Dresdenissä hän tapasi säveltäjä-kapellimestari Carl Maria von Weberin ja oopperasäveltäjä Giacomo Meyerbeerin.

Kotiin palattuaan Crusell keskittyi oopperalibrettojen käännostöihin sekä vokaalimusiikin säveltämiseen. Crusell kuoli Tukholmassa 28.7.1838.

Lauri Keskinen

Lähteitä

- Crusell, Bernhard: Keski-Euroopan matkapäiväkirjat 1803–1822. SKS, Porvoo 2010.
- Dahlström, Fabian: Crusell Clarinet Consertos, CD-esite, Ondine.
- Enckell, Gerald: Messman – en militärsläkt från Satakunta. Genos 58, 1987, s. 188–208.
- Eriksson, Backa Katarina: Puccini, Verdi och Operakritik... Artikkel Kungliga Hovkapelletin internetsivuilla osoitteessa www.hovkapellet.com/kategori/kompositorer/. Viitattu 10.8.2011.
- Grotenfelt, N. Karl: Släkten Crusell från Björneborg. Genos 25, 1954, s. 73–82.
- Juva, Einar W. – Juva, Mikko: Suomen kansan historia III. Otava, Keuruu 1965, s. 158–159. Karjalainen, Kauko: Bernhard Henrik Crusell, eques a lyra aurea. Artikkel Suomen Suurloosin julkaisussa Koilliskulma 2/2010.
- Kivioja, Vilho H.: Roupé-suvun Suomen haara. Genos 42, 1972, s. 42–51.
- Vainio-Korhonen, Kirs: Sofie Creutzin aika. Aateliselämää 1700-luvun Suomessa. SKS, Jyväskylä 2008.

Sääksmäen Huittulan Bergman-suku

Kansallisarkistossa säilytettävässä Arvi Granit-Ilmoniemen arkistosta löytyy hänen muistiinpanojaan eri suvuista. Löysin sieltä mielenkiintoisen kirjeen, joka sisältää Arvi Ilmoniemen vuonna 1964 tekemän selvityksen Sääksmäen Huittulan kylässä asuneesta Bergman-suvusta. Kirje on kopio kirjeestä, jonka hän on lähettänyt jollekin tuntemattomalle henkilölle.

Voi tietysti pohtia, että miksi näitä kiinnostavia tutkimustuloksia ei ole missään julkaistu. Epäilikö Ilmoniemi sittenkin tutkimuksensa yksityiskohtia?

Se on mahdollista, sillä muutamissa kohdissa ei ole löydettävissä täysin vakuuttavaa lähdeaineistoa, vaikka periaatteessa sukuyhteys näyttääkin selvältä. Ilmoniemen Bergman-selvitys ansaitsee tulla julkaistuksi, koska se voi auttaa monien sukututkimusta eteenpäin. Suurin ongelma Sääksmäen alueen sukujen tutkimisessa on se, että alueen tuomiokirjat ovat 1600-luvun osalta tuhoutuneet Turun palossa 1827. Tästä syystä pienetkin tiedonmuruset ovat sukututkijoille tärkeitä. Täydensin Ilmoniemen tietoja omalta osaltani, ja koossa on nyt yhteenveto Huittulan Bergmanien varhaispolvista pohjaksi jatkotutkimuksille.

Julkaisemme ensin Arvi Ilmoniemen kirjoittaman kirjeen ja sukuselvityksen kokonaisuudessaan.

Arvi Ilmoniemen kirje:

Vuonna 1722 kuolleen Huittulan kylän Häkärän ratsutilan omistajan Kaarle Bergmanin syntyperästä on esitetty kaksi selvitystä. Toisen mukaan (Jully Ramsay: Frälsesläkter ja Jutikkala: Sääksmäen pitäjän historia) kyseisen Kaarlen isä oli v. 1676 Lundin taistelussa kaatunut majoitusmestari Kaarle Yrjönpoika (Göransson) Bergman, joka oli alkuaan muka Pommerissa tavattavaa aatelissukua. Toinen selvitys, jonka esitti vuonna 1954 nykyinen arkistoneuvos Aulis Oja, toteaa (todisteita esittämättä) Ramsayn ym. selvityksen virheellisiksi. Kaarle Bergmanin isä oli hänen mukaansa vuonna 1684 kuollut Sääksmäen pitäjänapulainen Niilo Gabrielpoika (Saexmontanus).

Allekirjoittaneen tarkistustutkimukset osoittavat, että Ojan selvitys on oikea, ainakin mitä tulee Kaarle Bergmanin isään. Kuitenkin voitaneen toistaiseksi suhtautua epäillen kaikkien niiden tietojen todenperäisyyteen, joita vielä Ojakin mainitsee vuonna 1722 kuolleen Kaarle Bergmanin alkuvaiheista. Oja mainitsee yhtäpitävästi Ramsayn kanssa, että tuo Kaarle Bergman oli ”syntynyt Sääksmäellä vuoden 1666 tienoilla, ja toimi Södermanlandin jalkaväkirykmentin vääpelinä ja sen jälkeen Suomen kenttätukikunnan tykkijunkkarina”. Viimeksi mainittu sotilasarvo on ruotsiksi ”styckjunkare”.

Allekirjoittaneen käsityksen mukaan näyttää Aulis Oja lainanneen mainitut Kaarle Bergmanin sotilasuraa koskevat tiedot suoraan Ramsaylta. Toisaalta tuntuu ilmeiseltä, että tuonniminen tykistöupseeri on ollut kyseeseen aikana olemassa, mutta että hän mahdollisesti on toinen henkilö kuin Huittulan Kaarle Bergman. Lisäksi näyttää myös selvältä, että se ratsutilallinen Gustaf Bergman, joka 1726 nai Juliana Maria Patkullin tämän 3. aviossa (ks. Ramsay Crantsfelt), ei ollut sama mies, Huittulan Gustaf Bergman, joka 1727 nai Maria Martintyttären. Viimeksi mainitusta vihkimisestä on merkintä Lempäälän seurakunnan vihittyjen kirjassa (Vrt. Ojan selvitystä.)

Ramsaynkaan selvityksessä (Crantsfelt, taulu III) ei mainita mitään nimenomaan Sääksmäen Huittulan Gustaf Bergmanista. Se, mihin Bergman-sukuun kyseinen Patkullin mies kuului, on Ramsaylle sattunut väärinkäsitys. Nämä ovat kysymyksiä, joihin pitäisi voida saada selvitys.

Lisäksi huomattakoon, että mikäli Ramsayn esittämät tiedot Juliana Maria Patkullin toisesta avioliitosta (vih. 1705 luutn. Karl von Grevenhjelmmin kanssa, k. 1713) ovat oikeat, ei Patkull missään tapauksessa olisi voinut olla Gustaf Bergmanin lasten äiti. Tämän lasten joukossa olivat mm. vuonna 1747 syntynyt Kaisa ja vieläpä 1744 syntynyt Liisa. Vaikkapa Patkull olisi ollut niin nuori kuin 16-vuotias solmiessaan vuonna 1706 avioliittonsa Grefvenhjelmmin kanssa, ei hän kaiketi olisi voinut synnyttää lasta v. 1744. Mutta lisäksi huomattakoon, että Patkull oli – edelleen Ramsayn mukaan – jo 1701 naimisissa Crantsfeltin kanssa.

Joka tapauksessa on asiakirjallisesti todettavissa, että ratsutilallinen Kustaa Kaarlenpoika Bergmanin ensimmäinen vaimo oli 1727 Lempäälässä vihitty Maria Matintytär Heikkilä (ks. Ojan selvitystä).

Vuonna 1722 kuollut Kaarle Bergman ja hänen sisaruksiaan Sääksmäen henkikirjoissa eli manttaaliluettelossa.

Niitä on Valtionarkiston kokoelmissa säilynyt – vanhempia ja nuorempia lukuun ottamatta – vuosilta 1675, 1676, 1678, 1680, 1688, 1691, 1693, 1694, 1707, 1708, 1710–1712 sekä täysin tyhjän ison vihan ajan jälkeen 1727–1730 jne. Sarjassa on siis varsin huomattavia aukkoja: erityisesti vuosina 1683–90, 1695–1706 ja 1713–26.

Huittula (Häkärä)

1675	1676	1680	1682	1691	1693	1694
Her Niels påföres 6 personer	= 5 personer	= 6 pers.	= 4 pers.	Her Niels E(ncki)a Hedvig	Carl Bergman	Carl Bergman med två sina systrar
1707		1708	1710	1712		
Carl Bergman= Anna, h(ustro) Henrich son		= = =	= = =	=		
1727		1728		1730		
Gustaf Bergman Nils, broro Beata, s(yster) Hedvig, sväg(erska)		= Maria, h(ustro) Nils, br(or) Hindrick, br(or)		= = = Thomas, br(or) vielä 1734 Maria, s(yster) vielä 1739	Vielä 1739, ei vaimoa	

Edellä olevassa luettelossa = merkki tarkoittaa, että merkintä on sama kuin edellisessä henkikirjassa.

Sukunimellinen Carl Bergman ilmestyy siis ensimmäisen kerran v. 1691 manttaaliluetteloon. Hänet haudattiin Sääksmäen kirkkoon 27. marraskuuta 1722 ja kuoliniäksi on merkitty 56 vuotta. Ramsayn teokseen on merkitty syntymäajaksi vuosi 1676 ja hautauspäiväksi 27.10.1722. Todettakoon siis, että Ramsay on ehkä kiireessä laskenut syntymäajan virheellisesti; Ojalla se on lähinnä oikea, mikäli kuoliniän merkintä otetaan perustaksi, siis noin 1666.

Arvailtaessa ketkä olivat Kaarle Bergmanin kaksi sisarta, jotka mainitaan vuoden 1694 manttaaliluettelossa, ansaitsevat huomiota seuraavat kaksi merkintää Sääksmäen vihittyjen kirjassa.

6.12.1696 vihittiin

Hend(rick) Persson från Pälkäne ja p(igan) Ingeborg Nilsd(otte)r, Huittula by
Michel Jacobsson från Lempäälä, Ingilä ja p(igan) Anna Nilsdotter, Huittula

”Piga” tarkoitti 1600-luvulla yleensä naimatonta naista. Se, että tässä olivat morsiamina juuri Häkärän talon tyttäret, osoittaa Lempäälän haudattujen luettelo. Sen mukaan haudattiin tammik. 1728 Inkilässä asunut ”Niels moder Anna Bergman 55vn ikäisenä”. Epäilemättä tässä on kyseessä edellä mainitun Mikko Jaakonpojan pojan Niilon äiti Anna Niilontytär Bergman (n. v. 1672 syntynyt Kaarle Bergmanin sisar).

Sen että Kaarle Bergman itsekin oli patronymiltään Niilonpoika, osoittavat kaksi merkintää Sääksmäen syntyneiden luettelossa, johon on merkitty seuraavat hänen ja Anna Ollintyttären lapset:

Gustaf, synt. 8.8.1700

Nils, s. 12.11.1702

Ingeborg s. 2.8.1707 (isä: Carl Nillsson Bergman)

Thomas s. 3.11.1710

Maria s. 4.2.1713 (isä: Carl Nielsson Bergman, äiti: Johanna Olofsdotter)

Kaarle Bergman vihittiin Sääksmäellä 20.4.1699 Anna Olavintyttären Sääksmäen Kärsän kylästä. (Ks. Ojan selvitystä). Tässä yhteydessä voidaan mainita, että Sääksmäellä syntyi 22.12.1698 Beata-niminen tyttö, jonka vanhemmiksi on merkitty Carl Nilsson ja Anna Olofsdotter. Vanhempien asuinpaikka oli tällöin Kärsä, joka oli kylä ja yksinäistalo. Onhan mahdollista, että tässä on Kaarle Bergmanin vanhin ja hieman liian aikaisin syntynyt lapsi.

Edellä esitettyyn Kaarle Bergmanin lasten luetteloon on joka tapauksessa merkittävä lisäksi Beata-niminen tytär, joka v. 1727 manttaaliluettelossa mainitaan Gustaf Bergmanin sisarena.

Erikoista huomiota ansaitsee vielä Henrik, joka esiintyy Kaarle Bergmanin pojaksi merkittynä jo vuosien 1707–08 manttaaliluetteloissa. Kustaa Bergmanin veljenä asui Häkärlässä vuosina 1727 ja 1728 luetteloiden mukaan Henrik-niminen mies. Mutta joutuakseen v:n 1707 henkikirjaan olisi Henrikin pitänyt olla ainakin 15-vuotta täyttänyt. Jo v. 1707 mainittu Henrik tuntuu virhemerkinnältä, tai hän oli Kaarle Bergmanin edellisestä avioliitosta. Jos hän oli syntynyt jo vuonna 1666, on hänellä voinut olla vaimo ennen Anna Olavintyttä.

Huomautettakoon vielä, että Jully Ramsayn selvittämän Bergman-suvun jäsenet – montaahan niitä ei lopultakaan tunneta – eivät näy koskaan omistaneen mitään Huittulan kylässä. Voipaalan Kemmolan kylässä mainitaan esim. vuoden 1662 henkikirjassa "wälb. Bergmans rytt(are) Måns", wälb. on Wälboren, siis jalosukuinen, ts. aatelista tarkoittava. Tällaista aatelisuus-merkintää ei koskaan liity Häkärän Bergmanien nimeen. Rikas kartanonrouva Jully Ramsay (o.s. Ekström) kykeni hämmästyttävässä määrin syventymään vieläpä keskiaikaisia rälssisukuja koskeviin ongelmiin. Ja saikin epäilemättä huomattavia tuloksia varsinkin 1600-luvun sukujohtoja selvitellessään. Sääksmäen erilliset Bergman-suvut hän kuitenkin kytki toisiinsa virheellisesti.

Huomattakoon, että hänellä ei, kuten ei muillakaan tutkijoilla, ollut käytettävissä Sääksmäen kääpöytäkirjoja, koska ne, paria lukuunottamatta, paloivat Turun palossa 1827. Ramsay viittaa tietolähteenä kuitenkin Sääksmäen tuomiokirjaan 14.7.1696. Siinä esitetyt "seikat" eivät kuitenkaan voi koskea Huittulan Häkärän Bergman-sukua. Sitä Bergman-sukua, jonka ilmoitetaan olleen "saksalaista, Pommerista lähtöisin olevaa aatelissukua", ei ainakaan Ramsayn teoksessa ole "alkuperän" puolesta esitetty vakuuttavasti. Voisihan näet ajatella, että Voipaalan Kemmolan ja Huittulan Häkärän Bergmaneilla olisi jossakin varhaisemmassa polvessa yhteyttä.

Leppävaarassa 13.1964
Arvi Ilmoniemi

Bergman-sukua Hauholla ja Pälkäneellä

Ilmoniemen kirjeessään antamien tietojen perusteella pystyin sijoittamaan Hauholta ja Pälkäneeltä löytämäni Bergmanit samaan sukuun. Bergman-suku levisi ainakin Lempäälään ja Hauholle. Lisäksi Lempäälään avioituneesta Anna Bergmanista tuli Liihander-suvun kantaäiti. Tästä suvusta on laatinut tarkan selvityksen Heikki Impola, jonka artikkeli "Säätykiertoa eräässä satakuntalaisessa talollisuvussa Ruotsin ajalla" julkaistiin Genoksessa vuonna 1960.

Sen paremmin kirjeessä mainittu Aulis Oja kuin Arvi Ilmoniemiäkään eivät tienneet, että Hauhon Vitsiälän Hannulan isäntänä mainitaan Jeremias Bergman 1700-luvun alussa. Hänen puolisonsa on Maria Mikontytär Forsman, jonka ensimmäinen aviomies Hauhon nimismies Jöran Ryss oli hankkinut omistukseensa Hannulan ratsutilan sekä lisännyt sen maaomaisuutta ottamalla autiiloja viljelykseensä 1600-luvun lopulla. Maria Mikontytär Forsmanin kummastakaan avioliitosta ei syntynyt lapsia. Niinpä hän teki molempien aviomiesten-

Magnus von Wrightin kuvaama Sääksmäen kirkko vuonna 1845.

sä kanssa lukuisia erilaisia ja toisistaan poikkeavia testamentteja, joiden seurauksena syttyi useita vuosikymmeniä kestävä muhkea perintöriita laajan Ryss–Forsman–Bergman-sukupiirin kesken.

Jeremias Bergman ei esiinny kertaakaan Sääksmäen asiakirjoissa, mikä selittää sen, ettei häntä ole huomioitu aiemmissa Bergmaneita sivuavissa tutkimuksissa. Syntymäaikansa suhteen hän sopii Kaarle Bergmanin veljeksi. Sukulaisuutta tukevat myös Jeremiaan ja hänen vaimonsa Maria Mikontytär Forsmanin yhteydet Pälkäneen Kokkolan Pihlmaneihin. Hauhon Vitsiälän Hannulan ratsutilasta sai puolet haltuunsa Jeremias Bergmanin sukulai-

SÄÄKSMÄEN HUITTULAN BERGMAN

Niilo Gabrielinpoika (Saexmontanus)
Sääksmäen pitäjänapulainen, k. 1684
Hedvig Palthenia s. n. 1635 k. 26.3.1730
Sääksmäen kirkkoherran tytär

Kaarle Niilonpoika Bergman
s. n. 1666 k. 1722
pso 1. N. N.
pso 2. Anna Olavintytär
s. n. 1680 h. 9.1.1751
vih. 1699

Ingeborg Niilontytär Bergman
vih. 6.12.1696
Henrik Pehrinp. Pihlman
Korpraali, is. 1693-1712
Pälkäne, Laitikkalan Kokkola

Beata Niilontytär Bergman
vih. 22.4.1700
Tuomas Heikinp.

Anna Niilontytär Bergman
s. n. 1672 k. 1728
Mikko Jaakonp. (Knuutila)
kas. 22.9.1667 Tyrvää
h. 3.4.1726 Lempäälä

Jeremias Niilonp. Bergman
s. n. 1676 k. 16.7.1750 Hauho
Maria Mikont. Forsman
s. 1667 k. 10.10.1749 Hauho
Hauhon Vitsiälän Hannula

↓
LIUHANDER (Lempäälä)

Kalle Heikinpoika Pihlman
s. n. 1700 k. 17.4.1779
Hauhon Vitsiälän Hannulan eli Hovin is.
Ingeborg Iisakintytär Forsman
s. n. 1733 k. 24.8.1811

↓
PIHLMAN (Hauho)

Hedvig Kaarlent.
s. n. 1680 k. 20.11.1750
Daniel Räse
korpraali
n.1690-15.5.1740

Beata Kaarlent.
s. n.1698 k. 1.5.1742
sotilaan vaimo

Gustaf Kaarlenp.
s. 8.8.1700 k. 25.2.1785
Huittulan Häkärän is.
pso 1. Maria Matintytär
Lempäälä, Pyhältö
s. n. 1700 k. 5.2.1753
pso 2. Catharina Speitz
s. 1719 k. 31.8.1785

Ingeborg Kaarlent.
s. n. 1706 k. 25.8.1765
Matti Hannunpoika
Huittulan Ollilan is.
s. 14.7.1708 k. 20.5.1771

Nils Kaarlenp.
s. 2.8.1707 k. 13.9.1778
Huittulan Penttilän is.
Maria Yrjöntytär
Lempäälä, Pärälä
s. 1721 k. 13.3.1808

Tuomas Kaarlenp.
s. 3.11.1710 k. 8.1.1794
Ratsumies
pso 1. Riitta Gabrielint.
s. 2.10.1711
pso 2. Kristina Hansint.
s. 1.7.1729 k. 9.3.1793

Maria Kaarlent.
s. 4.2.1713 k. 24.11.1751
Erik Sahlberg, ratsumies
s. n. 1715 k. 26.12.1783

set Pälkäneeltä ja tilan uutena isäntänä mainitaan 1700-luvulla Kaarle Henrikinpoika Pihlman. Tämän äiti oli Ingeborg Bergman, joka avioitui Sääksmäeltä Laitikkalan Kokkolan ratsutilallisen korpraali Henrik Pehrinpoika Pihlmanin toiseksi vaimoksi.

Avioliitto ei kestänyt kauan, sillä Ingeborg kuoli jo ennen vuotta 1715, jonka jälkeen Henrik Pihlman avioitui vielä kolmannen kerran. Avioliitosta Ingeborgin kanssa tunnetaan vain yksi lapsi, Kaarle Henrikinpoika, joka siis siirtyi Hauhon Vitsiälän Hannulan isännäksi. Pälkäneen Kokkolan Pihlmanit olivat mahdollisesti samaa sukua kuin Sääksmäen aiempi kirkkoherra Haquinus Pihlman, vaikka tälle yhteydelle ei ole muuta todistetta kuin sama sukunimi sekä tavallista talonpoikaa hitusen korkeampi yhteiskunnallinen asema.

Sopua Hannulan loputtomista perintöriidoista haettiin ehkä silläkin, että Kaarle Henrikinpoika Pihlman avioitui 29.12.1754 Hauhon Vitsiälän Sepälän/Rassan talon Ingeborg lisakintytär Forsmanin kanssa. Näin Forsmanien suku sai jonkinlaista hyvitystä menetettyään perintönsä. Avioliitto vaikuttaa suunnitellulta, koska sulhanen oli ehtinyt jo 54 vuoden ikään ja morsian oli vasta 21-vuotias. Kaarle Pihlmanin ja Ingeborg Forsmanin jälkeläiset viljelivät Hannulaa aina 1900-luvun alkupuolelle asti. Sukuun kuului myös Hauhon lukkarina 1700-luvun lopulla toiminut Salomon Pihlman, joka tunnettiin pitäjässä vaikeana ja riidanhaluisena persoonana.

Kiinnostava yksityiskohta suvussa on se, että Huittulan Häkärän ratsutilallisen Gustaf Bergmanin tytär, vuonna 1731 syntynyt Ingeborg avioitui naapurikylän Ritvalan Moijasen talon isännän Aatami Martinpojan kanssa. Heidän jälkeläisissään on hämmästyttävän suuri määrä naisia, joilta on 1800-luvulla merkitty talteen Ritvalan kuuluisia kalevalamittaisia helkavirsiä. Ritvalan Moijasen suvussa lauluperinne on siis kulkenut äideiltä tyttärille. Kansanperinteen tutkija Elsa Enäjärvi-Haavio on

rinnastanut tutkimuksessaan Moijasen suvun naiset vienankarjalaisiin laulajasukuihin.

Helluntain aikaan järjestettyihin Ritvalan helkajuhliin liittyi oleellisesti naimattomien naisten kulkue. Naiset lauloivat kalevalamittaiset Matalleenan, Inkerin ja Annikaisen virret kiertäen samalla kylän pellot. Peltojen ei uskottu muuten kasvavan. Juhlan alkuperää ei tunneta eikä tiedetä, koska tapa on aloitettu. Ensimmäiset maininnat löytyvät lähteistä 1700-luvulta. Ritvalan Helkajuhla ja helkavirret ovat poikkeuksellinen ilmiö Länsi-Suomessa. Helkajuhlat rappeutuivat 1800-luvulla mutta ne herätettiin kotiseutujuhlan uudelleen henkiin 1900-luvun alussa.

Voi siis vain pohtia, että mikä merkitys Bergmanin suvulla on ollut Ritvalan Helkajuhlien historiasa. Kiinnostava yksityiskohta on sekin, että yhden Helkavirren eli "Inkerin virren" päähenkilö on nimeltään Ingeborg eli Inkeri. Tämä suhteellisen harvinainen etunimi toistuu Bergmanin suvun tyttärillä sukupolvea toiseen.

Tiina Miettinen

Lähteet

- KA, Arvi Granit-Ilmoniemen arkisto: Bergman.
HMA, Hollolan tuomiokunta, Hauhon käräjät 29.10.1750: 481-482.
HMA, Sääksmäen, Pälkäneen ja Hauhon seurakuntien arkistot: kirkonkirjat (syntyneet, vihityt ja haudatut sekä rippikirjat).
Impola, Heikki: Säätykiertoa eräässä satakuntalaisessa talollissuvussa [Liuha] Ruotsin ajalla. Genos 4/1960.
Impola, Heikki: Liuhander, Genos 3/2003.
Enäjärvi-Haavio, Elsa: Ritvalan Helkajuhla (1953).
Miettinen, Tiina & Mäkelä-Alitalo Anneli: Hauhon historia II (2009).
Ramsay, Jilly: Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden (1909-1916).
Verho, Timo: Pälkäneen Laitikkalan talonpoikaissuvut. Painamaton käsikirjoitus.

Sampolan sukututkimuspäivää

Tampereen seudun sukututkimusseuran perinteinen sukututkimuspäivä on järjestetty joka vuoden alussa Sampolassa. Ensi tammikuussa tämä suomalaisen sukututkimuskentän merkittävä tapahtuma jää kuitenkin toteutumatta Sampolan koulun täysremontin takia. Koska vastaavaa sukututkimustapahtumalle sopivaa riittävän suurta ja helposti löydettävää tilaa ei ole Tampereen keskustassa, seuran hallitus on päättänyt jättää sukututkimuspäivän väliin. Perinne jatkuu Sampolan uusituissa tiloissa vuonna 2013.

Sukututkimuspäivän sijasta keväällä 2012 järjestetään ylimääräinen retki, josta kerrotaan lisää ensi kevään Orpanassa.

Liuksialan Schlippenbachit

Gf. SCHLIPPENBACH-SKÖFDE
Schwed. Grf. 1. VI 1654.

Kreivillisen Schlippenbach-suvun virallinen vaakuna.

Sukututkija Maija Niemi selaili viime keväänä pääkirjasto Metsossa vanhoja Tampereen uutisia ja törmäsi seuraavaan mielenkiintoiseen sukutietoon liittyen Kangasalan Liuksialan kartanoon. Lehti uutisoi Osmo Durchmanin pitämästä esitelmästä Suomen Sukututkimusseuran kokouksessa helmikuussa 1925. Esitelmästä kirjoitettua referaattia ei tiettävästi ole koskaan julkaistu missään muualla, joten päätimme, että se kannattaa esitellä uudelleen Orpanassa näin 85 vuoden jälkeen laajemmalle lukijakunnalle.

Tampereen UUTiset. 14.2.1925

Suomen Sukututkimusseuran kokouksessa helmik. 10. pv 1925 esitti kamreeri Osmo Durchman eräitä tietoja Saksassa nykyään vielä elävästä kreivillisestä Schlippenbach-suvusta. Tämä suku kirjoittaa nykyisin nimensä Graf Schlippenbach, Graf von Vath und Sköfde, Freiherr von Ljuxala und Salingen. Suku joka Westfalista 1400-luvulla siirtyi Liivinmaalle, sai kreivin arvonsa kuningatar Kristiinalta 1654 ja kirjoitti Ruotsissa arvonimensä Greve till Sköfde stad i Westergötland, friherre till Ljuxala i Åbo län, Herre till Koltzenhausen i Elsass, Wellin i Pommern samt Salingen och Dondage i Curland.

Suvun kanta-isä Ruotsissa ja tavallaan ainoa edustaja siellä Kristoffer Karl von Schlippenbach, astui Ruotsin sotapalvelukseen ja joutui kuningatar Kristiinan ja Kaarle X Kustaan suureen suosioon, kohoten korkeisiin hoviarvoihin ja nimitettiin myöhemmin ministeriksi Berliiniin sekä rauhanneuvottelijaksi Olivaan 1660, jona vuonna hän hukkuu "Resande Man"-laivan haaksirikossa Gunnarstenin luona Elfnabbenin ja Landsortenin välillä matkalla Riikaan.

Osotukseksi niitten suosionosoitusten runsaudesta, joita kuningatar Kristiina S:lle jakoi 1654 kruunus-taluopumisensa vuonna, nähtävästi palkinnoksi niistä menestyksellisistä neuvotteluista, joita S. oli kuningattaren puolesta suorittanut silloisen Pfalzkreivin, sittemmin kuningas Kaarle X Kustaan kanssa, mainittakoon, että S. nimitettiin ylikamariherraksi, kuninkaallisen henkikaartin everstiksi, vapaaherraksi ja kreiviksi samalla kertaa kesäk. 1.p:nä.

Kun Liuksialan omistaja Klaus Tott, Kaarleborgin kreivi, ylellisen ja tuhlaavaisen elämänsä vuoksi oli pakotettu myymään osan kartanoaan, osti kuningatar Kristiina, auttaakseen suosikkiaan koko Liuksialan säterikartanon lahjoittaakseen tuona mainittuna vuonna, 1654, sen toiselle suosikilleen, mainitulle Schlippenbachille.

Kun S. kuoli jo 1660 ja Tott, joka toistamiseen vaihdon kautta oli saanut Liuksialan haltuunsa, myi sen 1661 Lauritsa Creutzille, niin ei Schlippenbach ole kuin aivan muutaman vuoden ollut Liuksialan omistaja. Mutta kun kreiviksi korotettaessa sattui olemaan sen haltija, joutui hän sen nimeä vapaaherrana kantamaan ja vielä tänä päivänä kirjoittautuvat hänen Saksassa elävät jälkeläisensä Liuksialan vapaaherroiksi, vaikka nimi onkin saanut tuon eriskummallisen muodon Ljuxula. Tuskinpa asianomaiset edes tietävät, mitä tilaa tuo nimi oikeastaan tarkoittaa, vielä vähemmän, missä se sijaitsee! Saksaan siirtyi jo 1686 Kristoffer Karl S:n poika Kaarle Fredrik joka s. v. osti Schönermarkin tilan, mikä 1848 muodostettiin Sääntöperinnöksi.

”Liuksialan herrat” tänään

Schlippenbach-suvun arvoni-
miin kuuluu siis edelleenkin
nimi ”Ljuxula” tai ”Liuksala”.
Päinvastoin kuin Osmo Durch-
man arvelee, niin suvun ge-
nealogisissa tiedoissa selkeästi
mainitaan, että ”Liuksala” tu-
lee suvun moniin arvoniimiin
Suomesta. Sukunsa historiasta
kiinnostuneet suvun jäsenet
voivat siis halutessaan saada
selville mitä tarkoittaa kummal-
linen sana ”Liuksala”.

Helpoimmin suomalainen
sukututkija pääsee tutustu-
maan kyseiseen sukuun etsi-
mällä Gustav Elgenstiernan aatelismatrikelista
tiedot Schlippenbachin kreivillisestä suvusta. Teos
ei kuitenkaan kerro, mitä suvulle kuuluu tänä päi-
vänä.

Elgenstiernan matrikelissa mainittu vuonna
1907 syntynyt Stefan Hans Vilhelm Anton Carl
Christoffer Graf von Schlippenbach oli ammatil-
taan toimittaja rikkoon näin ensi kertaa sukun-
sa ikiaikaisen perinteen, jossa miehet ansioituivat
sotilasurilla. Hän työskenteli mm. Die Velt -päivä-
lehdessä. Hänen poikansa, vuonna 1938 syntynyt
Alexander on yltänyt ehkäpä jopa kaikkia esi-isi-
äänkin suurempaan maailmanmaineeseen hyvin-
kin yllättävällä lahjakkuudella.

Nykyinen kreivi Alexander Christoph Stephan
Franz Graf von Schlippenbach tunnetaan parem-
min taiteilijanimellä Alex von Schlippenbach. Hän
on saksalainen jazzmuusikko ja säveltäjä, jon-
ka kokoama orkesteri nimeltä Schlippenbach Trio
on esiintynyt menestyksekkäästi ympäri maailmaa
jo peräti 35 vuotta. Trion viimeisin albumi Bau-

Nuori kreivi Schlippenbach eli DJ Illvibe käyttää
vaakuna-aihetta varsin luovasti.

haus Dessau julkaistiin viime
vuonna. Kreivi Alexander von
Schlippenbach on perustanut
myös vuonna 1988 Berlin Con-
temporary Jazz Orchestra -ni-
misen big bandin.

Kreivi Alexander Schlippen-
bach on naimisissa japanilaisen
jazzmuusikon ja pianistin Aki
Takasen kanssa, ja heidän poi-
kansa, vuonna 1980 syntynyt
Vincent Graf von Schlippen-
bach on hiphop- ja reggae-ar-
tisti, joka tunnetaan Saksassa
paremmin taiteilijanimellä DJ
Illvibe. Hän esiintyi 2000-luvun
alussa Lychee Lassi -nimisessä
bändissä ja sen jälkeen Moa-
beat ja Seed -yhtyeessä, joiden
muutamat kappaleet saavutti-

vat suosiota Saksassa. Kreivi ja ”Liuksialan vapaa-
herra” toimii edelleen musiikkialalla tehden myös
yhteistyötä pianisti-äitinsä kanssa.

*Maija Niemi (uutisen löytäjä) –
Tiina Miettinen (teksti)*

Lähteitä

Elgenstierna, Gustav: Den introducerade Svenska adelns
ättartavlor med tillägg och rättelser VII (1925-36).
[http://de.wikipedia.org/wiki/Schlippenbach_\(Adelsge-
schlecht\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Schlippenbach_(Adelsge-schlecht))
[http://de.wikipedia.org/wiki/Alexander_von_Schlippen-
bach](http://de.wikipedia.org/wiki/Alexander_von_Schlippenbach)
[http://www.jazzdimensions.de/interviews/more_views/
dj_ill_vibe.html](http://www.jazzdimensions.de/interviews/more_views/dj_ill_vibe.html)
<http://www.avschlippenbach.com/>
<http://www.avschlippenbach.com/trio.html>
<http://www.aki-takase.de/>

PIDÄ TIETOSI AJAN TASALLA!

Muistathan ilmoittaa jäsenasioista vastaavalle
Riitta Kuukalle, jos yhteystietosi
(osoite, puhelinnumero, sähköpostiosoite) muuttuvat!

Nyt kaikki joukolla tutkimaan sukupuita

Perheenjäsenet seuraan puoli-ilmaiseksi

Mikäli samassa perheessä on useampia sukututkijoita, jotka haluavat kuulua Tampereen seudun sukututkimusseuraan, voivat he liittyä mukaan perhejäseninä. Kun perheessä on yksi täyden jäsenmaksun maksava sukututkija, voivat muut samassa osoitteessa asuvat päästä jäseneksi puoleen hintaan. Orpana-lehti lähetetään vain täyden jäsenmaksun maksaneelle mutta muuten perhejäsenet saavat nauttia kaikista samoista jäseneduista.

*Käyttäkää tilaisuus hyväksenne ja
liittykää seuraan vaikka koko perhe!*

UUTUUS!

SUKUTUTKIJAN KÄSIALAKASSI

Tamperelaisten sukututkijoiden tämän syksyn ja talven kuuminta muotia on Tampereen seudun sukututkimusseuran tyylikäs musta kassi, jossa kuviona on aakkoset vanhalla käsialalla. Tässä Tiina Miettisen suunnittelemassa kassissa kulkee mukavasti sukututkimukset ja historia-aiheiset kirjat arkisto- ja kirjasto-matkoilla.

Kassin voi tilata osoitteesta irma.vainio@tamsuku.fi tai ostaa seuran tilaisuuksista. Kassin hinta on postikuluineen 10 euroa.

Uusi viesti

Lähetä

Chat

Liitä

Osoitteet

Kirjasimet

Värit

Vedos

Vastaanottaja:

riitta.kuukka@tamsuku.fi

Kopio:

Vastaus:

Aihe:

sähköpostiosoite

Allekirjoitus: Allekirjoitus 2

Ilmoita sähköpostiosoitteesi

Seura on tulevina vuosina siirtymässä sähköpostilaskuihin taloudellisista ja ekologisista syistä.

Lähetäthän jo nyt sähköpostiosoitteesi jäsensihteerille Riitta Kuukalle osoitteeseen

riitta.kuukka@tamsuku.fi

Punakynä
heilumaan!

Tampereen seudun
sukututkimusseura

Sampolan sukututkimuspäivillä ja seuran jäsenilloissa on myytävänä seuran nimellä varustettuja tyylikkäitä, hyvälaatuisia punaisia kuulakyniä.

Kannata seuraa ja osta omasi!

Syksyn

2011 OHJELMA

Esitelmätilaisuudet pidetään Tampereen Vanhan kirjastotalon (Keskustori 4) luentosalissa tiistaisin **klo 18.00 alkaen**, jollei ohjelmassa ilmoiteta toisin. Esitelmätilaisuudet ovat kaikille kiinnostuneille avoimia ja pääsymaksuttomia.

Seuran oma kirjasto on avoinna luentoiltoina klo 17–18 luentosalin yhteydessä olevassa Mäkelän kabinetissa. Seuran omat jäsenet voivat saada kirjoja lainaksi.

Esitelmät ja lyhyet retket

- 20.9.2011 Tekstiilikonservaattori Maija Pennanen:
Vanhojen tekstiilien säilytys
- 4.10.2011 Arkkitehti Seija Hirvikallio:
Tampereen Hämeenkadun rakennuskulttuuri
- 18.10.2011 Puheenjohtaja Raine Raitio:
Hyvä paha suku
- 1.11.2011 **Vierailu Tampereen Suojeluskunta- ja Lottamuseossa**
Kokoontuminen klo 17.00 museon edustalla osoitteessa Väinöläkatu 2.
Seuran kirjasto ei ole avoinna 1.11.2011.
- 15.11.2011 Aihe ilmoitetaan myöhemmin jäsenilloissa ja nettisivuilla osoitteessa
www.tamsuku.fi.
- 29.11.2011 **Miten teet hyvän esitelmän suvustasi.**
Alustuksia, keskustelua ja pohdintaa.

Seuran syysretki

- 8.10.2011 **Retki Lietoon**
Hinta 60 €/hlö. Ilmoittautumiset jäsenilloissa tai 5.9.2011 alkaen sähköpostitse Hilja Toiviolle (hilja.toivio@tamsuku.fi). Retket on tarkoitettu ensisijaisesti seuran omille jäsenille. Muita voidaan ottaa mukaan, mikäli tilaa on. Lisätietoa retkestä Orpanan 2-2011 sivulla 4.

TERVETULOA MUKAAN SUKUTUTKIMUSSEURAN TILAISUUKSIIN!

Sisällysluettelo

Puheenjohtajan palsta	3
Syysretkellä linnaan ja kartanoon	4
Vehkajärven kirkko 170 vuotta	5
Parempien piirien perhetragedia 1570-luvulla	11
Uutuuksia seuran kirjastossa	13
Rivimyllyltä museoraitille Sukututkijoiden retki Euraan ja Kokemäelle 14.5.2011	14
Tapaus Yli-Havanka	21
Riimuruotsia ja Runebergin kieltä	25
Säveltäjä, klarinetisti Crusellin elämää ja satakuntalaisia sukujuuria	26
Sääksmäen Huittulan Bergman-suku	30
Liuksialan Schlippenbachit	35
Syksyn 2011 ohjelma	39